

TRAFİK KAZALARI VE KADER İLİŞKİSİ -DUA, SADAKA VE TEVEKKÜL BAĞLAMINDA-

*Osman ORAL**

Öz

Trafikte kargaşa olmaması için konulan kurallar vardır. Bunlara uyulmaması durumunda trafik kazaları denilen üzücü olaylar olabilmektedir. Allah her şeyi bir çeşit sebeplere bağlamış, insan bu sebepleri yerine getirirse Yaratıcı da, kulun özgür iradesine bağlı olarak yaratmaktadır. Bu bir ilâhî kanundur yani kaderdir. Trafik kazaları kaderde var mıdır? Bizim irademizin ve tedbir almamızın etkisi ne kadar? İnsan, başına gelen kazaları dua ve sadaka ile önleyebilir mi? Ecel geldiği için mi kazalarda insanlar ölmektedir? gibi bir çok soru zihinlere gelmektedir. Bu makâlede trafik kazaları ve kaderle ilgili tartışmalar ile çözüm önerileri akaid ve kelâm ilmi çerçevesinde değerlendirilecektir

Anahtar Kelimeler: Trafik, Kader, Kaza, Sadaka, Tevekkül.

Traffic Accidents And Destiny Relation -In Context Prayers, Charity And Resignation- Abstract

There are established rules to avoid traffic Chaos. Failure to do so may result in traffic accidents which are sad events. God tied everything in this world to some reasons. Even though the humans fulfill these reasons, God creates them in accordance with the free will of the person. This is a divine law, that is, fate. Are traffic accidents fate? How much do our will and precautions affect this? With prayer and charity, can we prevent accidents that could happen to us? Do people die in traffic accidents because their life-spans expired? Such questions in people's minds may be a problem. This article will offer solutions to the discussions concerning traffic accidents and fa-

* Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kalam ve İtikadi İslâm Mezhepleri Anabilimdalı, osman-oral@hotmail.com.

te, within the fra-mework of Islamic theology and creed.

Keywords: Traffic, Fate, Accident, Charity, Resignation.

GİRİŞ

İslâmî literatürde seyir, sefer, seyahat, yolculuk gibi lafızlarla geçen trafik; insanlar, araçlar ve diğer varlıkların yollar üzerindeki gidiş gelişlerindeki hâl ve hareketleridir.¹ İnsanın hayatını kuşatan ve teknoloji ürünü olan bu vasıtalar,² kara, deniz ve havada trafik olayını oluştururlar. Trafikteki araçlar ile canlıların bu hâl ve hareketlerin normal dışı olma, çarpışma vb. gibi can ve mal kaybı olma durumuna *trafik kazası* denilir.³ Kazaların insan, araç, yol ve iklim koşullarından kaynaklandığı, bunların oluşmasında sürücü, yaya, yolcu olarak insan faktörü % 99 oranında etkili olduğudur.⁴ İnsanın sorumluluğunu öne çıkartmak gayesiyle trafik kazası; *bi-linen yanlış davranış ve ihmâl veya sebepler zincirinin son halkası olan, daha önce alınacak önlemler ile kaçınılabılır ve korunulabilir bir olaydır*,⁵ diye de tanımlanır. Kazalar, bazen ölüm, yaralanma ve çok büyük maddî kayıplarla sonuçlanıp, önemli ruhsal sorunlara da yol açabilmekte, bazen de geride yetim, öksüz ve özürü insanlar bırakabilmektedir. Kişi günah ve sevap bakımından trafikte iyiliğe veya kötülüğe aracı olduğunda kulun hür iradesinin etkisi ve sorumluluğu oranında iyi veya kötülüğe aracılık ettiği şeylerden sorumluluk payı da olabilmektedir.⁶

Trafik kazaları kader çerçevesinde başa gelen kötülük ve musibet olarak da algılanır. Felsefe’de kötülükleri Tanrı’nın yaratması “teodise” başlığı ile tartışılır.⁷ Kelâm âlimleri musibet ve kötülükleri daha çok Yaratıcının kötülük ve çirkinliği yaratması bağlamında müstakil bir başlık altında değil de birtakım konular içinde in-celerler.⁸ İyilik ve kötülükle insanın sınındığını,⁹ insanın akılla onları bilebileceğini,¹⁰ başa gelen belâ, musibet ve kazalarda belki gelecek hayatına yönelik tecrübe ve tedbir alınması gibi hikmeti de olabileceğini belirtirler.¹¹ Kötülükleri Allah’ın ya-

¹ Bkz. Fahrettin Atar-Süleyman Uludağ, “Sefer”, DİA, İstanbul 2009, XXXVI, 294-9.

² Bkz. Nahl, 16/8; İsrâ, 17/70; Yasin, 36/42.

³ Akdur, Recep, “Türkiye’deki Trafik Kazalarının Epidemiyolojik İlkeler Işığında Değerlendirilmesi”, *Ulaşım ve Trafik Güvenliği Dergisi*, Ağustos 2012, s.1.

⁴ Tomsuk, Metin-Gülay, Raşit Gökay, *Trafik ve İlk Yardım*, İlike Basım, Ankara 2014, s.30 vd.

⁵ Akdur, “Türkiye’deki Trafik Kazalarının Epidemiyolojik İlkeler Işığında Değerlendirilmesi”, s.1.

⁶ Bkz. Nisâ, 4/85.

⁷ Bkz. İbn Sina, Ebu Ali, *Kitabu’n-Necât*, Beyrut 1982, s. 234-9; Hume, David, *Din Üstüne*, Çev. M.Tuncay, İmge Yay., İstanbul 1995, s. 209.

⁸ Bkz. Gölçük, Şerafettin vd., *Kelâm, Tarih, Ekoller, Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya 2001, s.268-270.

⁹ Bkz. A’raf, 7/168; Enbiya, 21/35.

¹⁰ Bkz. Hanefî-Mâtürîdi gelenekte iyilik ve kötülükler akıl ile de bilinebilir. Bkz. Ovacı, Vahap, “Usül-i Pez-devi Sistematiğinde Hüsün-Kubuh”, *Bozok Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Yıl: 2013, s. 57-67.

¹¹ Bkz. Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Kitabu’t-Tevhid*, Haz: B.Topaloğlu-M.Aruçi, İSAM, Ankara 2005, s. 158, 178-9; Abdulcebbar, Kadi, *el-Muğni fi Ebbabit-Tevhid vel-Adl*, Neşr.İ.Medkur-T.Hüseyn, yy., Kahire 1962, XIII, 413.

ratmadığı tezlerine karşılık,¹² bazı akâid ve kelâm âlimleri her şeyi Allah'ın yarattığını "hayır ve şerr Allah'tandır" kelimesiyle özetler, "her şeyi yaratan Allah'tır" manasına gelen âyetler¹³ ve konuyla ilgili hadisler¹⁴ ışığında konuyu delillendirirler.¹⁵

İslâm kelâmında geniş bir perspektifle incelenen kader, Yüce Allah'ın sıfatları olan *İlim* ve *İrade*'ye, kaza ise *Kudret* ve *Tekvin* sıfatları çerçevesinde izah edilmiş,¹⁶ insanın yaptığı davranışlar, kendi isteği ve özgür iradesi ile yaptığı fiiller, *Cüz'î İrade* veya *Cüz'î İhtiyârî*, kendi iradesi dışında oluşan fiiller, *Küllî İrade* şeklinde daha çok *Efal-i İbâd* başlığıyla incelenmiştir.¹⁷ Yüce Allah kainatta trafik kazaları da dahil her bir olayı, ezeli ilmi, mutlak iradesi ve sınırsız kudreti ile ilâhî ölçü, hikmet, plan ve düzene göre yaratıp yönetmektedir.¹⁸ Kişinin özgür iradesiyle işlediği fiillerindeki kusur ve ihmallerinden kaynaklanabilecek trafik kazaları ve diğer olayları, kader inancına sığınarak hata ve sorumluluğunu geçiştirmesi veya bir başkasına atması doğru olmamakta, İslâmın gerçek kader ve tevekkül anlayışına da uygun düşmemektedir.¹⁹ İnternet ortamında trafik kazaları ve kader konusunda bilgilerin güvenilirliği de sorgulanmaktadır.²⁰

Trafik kazaları kaderde var mıdır? İrademizin ve tedbir almamızın olaylara etkisi ne kadar? Kazalarda dua ve sadakanın faydası olur mu? Ecel geldiği için mi kazalarda insanlar ölmektedir? gibi kader ile ilgili bir çok soru zihinlere gelmekte, Kişinin dünya ve âhret saadeti hedefine ulaşabilmesi ve dini hayatını yaşayabilmesi için trafik kazalarıyla ilgili kader, kaza, dua ve tevekkül gibi konuların da bilinmesinin önemi vardır. Bu makâlede trafik kazası ve kader ilişkisi, dua, sadaka ve tevekkül bağlamında bazı problemlere karşı âlimlerin çözüm önerileri akâid ve kelâm ilmi çerçevesinde incelenip değerlendirilecektir.

A. KADER VE TRAFİK KAZALARI

A.1. Kader ve Kaza

¹² Bkz. Abdulcebbar, *el-Muğni*, XIII/413.

¹³ Zümer, 39/62; Bkz. En'am, 6/101; A'raf, 7/54; Rad, 13/16; Furkan, 25/2; Saffat, 37/96; Mü'min, 40/62.

¹⁴ Bkz. Buhari, Ebu Abdullah, *el-Camius-Sahih*, Çağrı Yay., İstanbul 1981, İmân 37; Müslim, Ebû'l Hüseyin, *es-Sahih*, Çağrı Yay., İstanbul 1981, İmân 7; Ebu Davud, *es-Sünen*, Çağrı Yay., İstanbul 1981, Sünnet 16.

¹⁵ Eşârî, Ebu'l-Hasen, *Kitabul-Lûm'a*, yy., Beyrut 1953, s.29-30; *el-İbane an Usulid-Diyane*, Medine yy.,1975, s. 46; Mâtürîdî, *Tevhid*, s.216, 488, 496, 503; Tahavî, Ebu Cafer, *Akâid Metni*, çev: M.Esen, İslâm İnanç Esasları, Grafiker Yay., Ankara 2013, s.349 vd.

¹⁶ Bkz. Nisâ, 4/136; Bakara, 2/177, 185; Nesefî, Ebu'l-Muin, *Kitabu't-Temhid li Kavaidit-Tevhid*, Terc. H.Alper, İstanbul 2010, s.111; Akseki, Ahmed Hamdi, *İslâm Dini*, DİB Yay., Ankara 1977, s.96.

¹⁷ Bkz.Yazicioğlu, M.Said, "Fîl", DİA, İstanbul 1994, XXIII, 61.

¹⁸ Bkz. Zümer, 39/62; En'am, 6/101; A'raf, 7/54; Rad, 13/16; Furkan, 25/2; Saffat, 37/96; Mü'min, 40/62.

¹⁹ Al-i İmran, 3/159; Mücadele, 58/10.

²⁰ Bkz. Vardi, Recep, "İnternette Yer Alan Dini İçerikli Bilginin Güvenilirliği", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, cilt: III, sayı: 3, s. 79 vd.

Kader, gücü yetmek, planlamak, ölçülü bir şekilde yapmak, kıymetini bilmek, hikmete göre yapmak, bir şeyin şeklini ve özelliğini belirtmek, kıymetini bilmek, bir şeyin kendisiyle son bulunduğu sınır vb. gibi anlamlardadır.²¹ İstilahta kader, ezelden ebede kadar olmuş, olan ve olacak her şeyin hayır-şer, hüsün-kubuh, hikmet-sefeh, zaman-mekân, hak-batıl oluş, mükâfat veya cezaya mahal teşkil ediş gibi hususiyetlerini, sahip bulunacakları kabiliyet ve özelliklerini bilip ezelde tesbit ve tayin etmek, her şeyi taşıdığı mahiyet üzere belirleyip yaratmaktır.²² Âyetlerde kader, miktar, ölçü, bir ölçü halinde tayin ve tahsis etmek, her şeyi bir ölçüye göre hikmet üzere yaratmak,²³ olarak anlamlandırılmıştır. Kaza; hüküm, takdir, emir, fiil, yargı, eda, boşluk, infaz, icap, emretme, yaratma, bildirme, haber verme vb. anlamlara gelir.²⁴ Hanefi-Mâtürîdî gelenek kazayı *yaratma* ile alakalandırırken, Eş'arîler ise kavramın *takdir* ve *ta'yin etme* manası taşıdığını belirtirler.²⁵ Mâtürîdîlerde kaza "*bir şeye hükmedip karar vermek, sonucu belirlemek ve hakkında en son olarak söylenebilecek son sözü söylemek*"²⁶dir. Eş'arîlere göre kaza, kaderden daha kapsamlı olup Allah'ın irade ve ilim niteliğine; kader ise kudret sıfatına ve bu kudret sıfatının da hâdis kısmındandır.²⁷ Kaza, ilâhî takdirin yani kaderin zamanı gelince gerçekleşmesi, önceden belirlendiği ve ta'yin edildiği biçimde eşyanın yaratılmasıdır.²⁸

A.2. Trafik Kazası ve Kader

Trafik kazası gibi her bir olay Allah'ın mutlak ilmi, irade ve kudreti dahilindedir. Allah her şeyi küllî iradesiyle murad etmekte, ilmi ve sınırsız kudreti ile her şeyi yerli yerince hikmetle yaratmaktadır.²⁹ Tüm varlıklar için belirlenmiş hayatın kuralları, evrenin yasaları vardır. İnsanın kaderi, Allah'ın evrene yerleştirdiği ölçüler çerçevesinde fiziksel, biyolojik ve toplumsal yasalar yani kader çerçevesindedir.³⁰ Trafik kuralları da insanların mutlu hayat sürmeleri için dünyada konulan bir tür yasalandır. Kişi bu yasa ve kuralları öğrendiği ve uyduğu oranda mutlu ve huzurlu bir

²¹ Bkz. İbn Manzûr, Cemaleddin, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut ty., "kdr" mad; XV, 74-5; İsfehânî, Ragîb, *el-Müfredat fî Garîbil-Kur'ân*, Thk:S.Adnan Ravâvîrî, yy., Beyrut 1992, "kdr" madd, s. 406.

²² Bkz. Nesefî, Ebu'l-Muin, *Tabsîratül-Edille fî Usulid-Din*, Haz: Hüseyin Atay, DİB Yay., Ankara 2004, II/311; Zebidî, M.Murtaza, *Tâcû'l-Arus min Cevahiril-Kamus*, Mektebetül-İlmiye, Beyrut ty., III, 481-2.

²³ Bkz. Maide, 5/34; Mû'minûn, 23/18; Yasin, 36/39; Zümer, 39/52, 67; Zuhuruf, 43/11; Kamer, 54/12, 49.

²⁴ Bkz. İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, X/187; İsfehânî, *Müfredât*, s. 406; Cürçânî, *Ta'rifât*, s. 225-6.

²⁵ Bkz. Işık, Harun, *Mâtürîdî'ye Göre Kaza ve Kader*, ERÜ SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2011, s. 26; Yavuz, Y.Şevki, "*Kader*", *DİA*, İstanbul 2004, XXIV, 58.

²⁶ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 391.

²⁷ Bkz. Cürçânî, S.Şerîf, *Kitabüt-Ta'rifât*, İstanbul 1265, s. 152; Taftazânî, Saduddin, *Şerhu'l-Akaid*, Haz:S.Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2013, s.244; İzmîrli, İ.Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, yy., İstanbul 1341, II, 127, 128.

²⁸ Bkz. İsfehânî, *Müfredât*, s. 406; Topaloğlu, Bekir-Çelebi, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM, İstanbul 2010, s.179.

²⁹ Bkz. Yücedoğru, Tevfik, "*Tekvin*", *DİA*, İstanbul 2011, XL, 390 vd.

³⁰ Nahl, 16/77; Bkz. Âl-i İmrân, 3/26; En'am, 6/17; Rûm, 30/50; Ahkâf, 46/33.

hayat sürebilecektir. Trafik kazasını Allah'ın bilmesi ve yaratması kanaatimizce kişinin varsa ihmâl ve sorumluluğunu ortadan kaldırmamaktadır. Kadere imân, İslâm akâidinin altı esasından biri ve Allah'ın irade, ilim ve kudret sıfatlarının da bir gereğidir.³¹

Akâid esaslarını belirten âyetlerde kaderin lafız olarak kesin olarak geçmeyişi,³² konuların Allah'ın mutlak irade, kudret, irade, ilim ve tekvîn özelliklerinin içinde yer almasındandır.³³ Allah'ın sıfatlarına gereğince inanan kişi, kadere de inanmış olmaktadır. Bu inanç, tedbir almaya engel olmayıp şahsın sorumluluğunu da kaldırmaz. Yıkılmaya yüz tutmuş bir duvarın dibinden geçerken yürüyüşünü hızlandıran Hz. Peygamber'e: "Niçin hızlı yürüdünüz?" sorusuna "*Allah'ın kader ve kazâsından yine O'nun kader ve kazâsına sığınıyorum!*"³⁴ cevabını verir. İnsanın aklını kullanıp, duvarın altında kalmanın da ondan kurtulmanın da Allah'ın yarattığı kader olduğunu, duvarın altında kalma kazâsından, kurtulma kader ve kazâsına kaçılması anlatmıştır. Yine Rasulullah hasta develerin, sağlam develerle karıştırılmamasını,³⁵ "*bulaşıcı hastalıklardan, arslardan kaçır gibi kaçın!*"³⁶ diyerek sebeplere riayeti istemiş,³⁷ kaderde ne varsa o olur demeyip, hastalıklara ve kazalara karşı tedbir ve korunmayı gösterip ümmetine rehberlik yapmıştır.

Kader, Allah'ın bilmesiyle de ilgilidir. Bilmek, haberdar olmak manasında Allah'ın "İlim" sıfatı, zâtına nispet edilen sübûtî sıfatlar içinde yer alır.³⁸ Bilgisi ezeli ve ebedî olan, "*Alimü'l-gayb ve's-şehâde*" yani görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'tır.³⁹ "*Gizlice üç kişinin konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka Allah'tır*"⁴⁰ âyeti, Allah'ın her şeyi mutlak ilmiyle bildiğini hiçbir şeyin de Allah'a asla gizli kalmadığını ifâde eder.⁴¹ Yaratıcı'nın kulu her hücrelerine kadar bilmesi ve hâkimiyetidir.⁴² Allah'a mekân ve yer nisbetini imâ eden bazı nasslardan⁴³ kasıt, zâtının bu yerlerde bulunması değil ulûhiyyet ve rahmetinin sabit olması olarak te'vili daha uygun-

³¹ Bkz. Müslim, İmân 1; Ebü Dâvud, Sünnet 17.

³² Diğer beş esas -Allah'a, Melekler'e, Kitaplar'a, Resuller'e, Âhiret'e imân- âyetlerde geçerken (Bkz. Nisa, 4/136; Bakara, 2/285) "Kadere imân" lafız olarak âyetlerde değil de rivayetlerde imânın şartlarından biri olarak geçer. Bkz. Müslim, İmân 1; Nesai, Ebu Abdurrahman, es-Sünen, Çağrı Yay, İstanbul 1981, İmân 6; Tirmizi, Ebu İsa, es-Sünen, Çağrı Yay, İstanbul 1986, Kader 10; Ebü Davud, Sünnet 16.

³³ Akseki, *İslâm Dini*, s. 96.

³⁴ Bkz. Müslim, Kader 1; Zebidi, İmâm Zeynuddin Ahmed İbn Abdullatif, *Sahih-i Buhari Muhtasarı*, Trc:Kamil Miras, Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi, DİB Yay, Ankara 1982, XII, 221.

³⁵ Bkz. Müslim, Selâm 101; 104; 105.

³⁶ Buhârî, Tıb 19; Müslim, Selâm 106; İbn Hanbel, *Müsned*, II, 443.

³⁷ Bkz. Müslim, Selâm 126; Ebü Davud, Tıb 24; Tirmizi, Et'ime 19.

³⁸ Bkz. Yavuz, Y.Şevki, "*İlim*", DİA, İstanbul 2000, XXII, 108.

³⁹ Bkz. En'am, 6/73; Tevbe, 9/94, 105; Ra'd, 13/9; Mü'minün, 23/92; Secde, 32/6; Zümer, 39/46; Haşr, 59/22.

⁴⁰ Mücadele, 58/7.

⁴¹ Mâtürîdî, *Tevhîd*, s.110; *Te'vilâtü Ehli-Sünne*, Thk:M.Basellum, Darü'l-kütübü'l-İlmiye, Beyrut 2005, IX, 191.

⁴² Kaf, 50/16.

⁴³ Bkz. Zuhuruf, 43/84; En'am, 6/3; Mülk, 67/16-17.

dur.⁴⁴ Allah, trafik kazaları gibi olmuş-olacağı, geçmiş-geleceği, gizliyi-açığı, kısacası herşeyi mutlak ilmiyle bilir. O'nun ilmi yaratıklarının ilmine benzemez, artmaz, eksilmez, değişiklik ve unutmaz olmaz, zamanla da kayıtlı değildir. O, her şeyi ezelden bilir.⁴⁵ Ancak Allah'ın ezelden bilmesi, o olayların o şekilde meydana gelmesinde zorlayıcı olmamaktadır.⁴⁶

İnsanın kendi özgür iradesiyle iyilik veya kötülükleri seçebilmesi için Allah onun isteğine göre yaratmaktadır. Buna göre; insanlar ihtiyarî filleri nasıl işleyeceklerse, Allah ezelden o şekilde bilmiş ve takdir etmiştir. Yoksa Allah bildiği için kulları fiilleri öylece işlemiş değildir. İlim, malûma tabidir, öyle ise ma'lûm ilme tabi değildir. Burada kastedilen ilim, işlenen bütün amelleri Allah'ın ezeli ve mutlak ilmiyle bilmesi, malum ise işlenen bütün fiillerdir.⁴⁷ Meselâ Güneş tutulmasının tarihi ve saatini daha tutulmadan önce bilmemiz ilimdir. Malum ise o tarihte Güneş'in tutulmasıdır. Böylece ilim, maluma tabi olmuştur. Ezeli olan Allah'ın mutlak ilmi, ma'zî, hâl ve istikbaldeki bütün olayları içine alır. Yani ezeli ilim için geçmiş, şu ân ve gelecek, öncelik ve sonralık da yoktur. Zaman, insanlar için bu dünyada geçici bir değerdir. Zamanlı olan dünyada yaşayan varlıklar, olayları öncelik ve sonralık ölçütlerine göre değerlendirirler. Oysa Allah zaman üstüdür. O'nun bilgisi zamanüstü olduğu için bilgisinde de öncelik ve sonralık söz konusu olmamaktadır. Trafik kazaları gibi her bir olay Allah'ın ilmi yani kaderindedir. Biz o kaderi bilmiyoruz. Yaratıcının kazaların olacağını biliyor olması insanın özgür irade ve sorumluluğunu asla kaldırmamaktadır.

Kötülükler, trafik kazaları, depremler, savaşlar, yangınlar, sel ve felaketler ile bela ve musibetler de Allah'ın ilmi'ndedir.⁴⁸ Nasslarda geçen *Levh-i Mahfûz* veya *Kitaptan* maksadın Allah'ın ilmi olduğudur.⁴⁹ Evrende meydana gelen ve gelecek tüm olaylar, varlıklar, göklerde ve yerde her şey, canlıların ecelleri, fertlerin ve toplumların başına gelecek bela ve musibetlerin hepsi Allah'ın ilmi'nde yani *Levh-i Mahfûz* adlı bir levhaya yazılmıştır.⁵⁰ Bu yazılış, insanın hata ve kusurların sorumluluğunu asla ortadan kaldırmamaktadır. Bunu İmam-ı A'zam Ebû Hanife (ö. 150/767), *dünya ile âhirette Allah'ın bilgisi, dilemesi, yazgısı, kaderi, kazâsı ve Levh-i Mahfuz'da yazılı olmaksızın hiçbir şey meydana gelmez, ancak, Allah'ın yazması, onu vâsifetme şeklinde olup hüküm vermek şeklinde değildir, insanın*

⁴⁴ Bkz. Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, IV, 5-6; Razi, Fahreddin, *Esasat-takdis fi ilmi-Kelam*, Çev:İbrahim Coşkun, İz Yay, İstanbul 2014, s.124, 166.

⁴⁵ Bkz. Enfal, 8/75; Lokman, 31/16; Mücadele, 58/7; Mülk, 67/14.

⁴⁶ Ebu Hanife, Numan b. Sabit, *el-Fikhu'l-Ekber*, Trc: M.Öz, M.Ü.İlahiyat Fk. Vakfı Yay., İstanbul 1981, s.6, 14.

⁴⁷ Bkz. Özcan, Hanefî, "Bilgi-Objeye İlişkisi", 9 Eylül Üniv. İlahiyat Fakültesi Derğ., cilt: 5, İzmir 1989, s. 265.

⁴⁸ Hadid, 57/22-23.

⁴⁹ Bkz. Yavuz, Y.Şevki, "*Levh-i Mahfuz*", İstanbul 2003, DİA, XXVII, 151.

⁵⁰ İnsan, 76/30; Burûc, 85/21-22.

cüz'i iradesine bağlıdır,⁵¹ diyerek kulun cüz'i iradesine vurgu yapmaktadır. Trafik kazaları gibi her bir şeyin Levh-i Mahfuz'a yazılış hikmetini Ebu'l-Muîn en-Neseî (ö.508/1184) "Allah'ın kıyamete kadar olacak şeyleri herkesten iyi bilen olmasına rağmen kaleme Levh-i Mahfuz'a bunları yazmasını emretmesindeki hikmet nedir diye sorulursa deriz ki, Allah'ın gaybı bilip kendisinden başkasının gayba vâkıf olmadığının bilinmesi içindir"⁵² şeklinde açıklamaktadır. Trafik kazaları gibi bütün olaylar da gerçekleşmeden önce gayb'ta yani Allah'ın ilmindedir. "Onlar ki gayba inanırlar"⁵³ âyetinde belirtildiği gibi mü'min olmanın bir niteliği de gayb'a yani Allah'ın haber verdiği fizikî olarak bilemediğimiz şeylere inanmaktır.⁵⁴ Kader ve gayb meselerinde âyet ve sahih rivâyetler dışındaki yorumlar ise, "gayba taş atmak"⁵⁵ yani boş, delilsiz zannî söz ve te'villerden başka bir şey değildir.⁵⁶ Kader konuları, gayb inancı ile de irtibatlı olduğundan delilsiz gelişigüzel te'viller uygun olmayabilecektir.

Gerekli tedbirleri aldıktan sonra kader çerçevesinde kişinin başına olumsuz haller de gelebilir. Kul, fakirlik, musibetler, nefislere gelen kaza ve belâlarla sınanır.⁵⁷ Musibet ve zorluk, olay ve arzular karşısında sabrederse kişi mükâfat kazanır. Hadiste "Yorulmak, müzmin hastalık, tasa, sıkıntı, keder ve gamdan, batan dikene varıncaya kadar başa gelen her şey ve halini, Allah onun hata ve günahlarını bağışlamaya vesile yapar, kim sabra azmederse Allah ona sabır lutfeder, hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve büyük bir şey lütfetmemiştir"⁵⁸ denilmiştir.

Allah kaza, hastalık ve sıkıntıları, hikmetinin bir tezâhürü olarak, kullarından azâde kılmamış, hatta en büyük belâ ve musibetler peygamberlerin başına gelmiştir.⁵⁹ Çünkü onlar kaza, kötülük ve musibetlere sabır konusunda da insanlara örnek olmuşlardır. Korku, açlık, fakirlik gibi durumların başa gelmesinin hikmetlerinden biri emniyet, tokluk ve zenginlik gibi nimetlerin kıymetinin anlaşılması şükür veya sabır vesilesi olması⁶⁰ ve iyilikleri, güzellikleri, sıhhat ve selameti bilmek içindir.⁶¹

Trafik kazası gibi her bir olay ve hal kaderde vardır. Zira deniz, hava ve karayollarında kaza gibi evrende olan her bir şey, Yaratıcı'nın ilmi, hikmeti, takdiri ve yaratmasıyla ve insanın başına gelen her bir olayın da bunların dışında olması asla

⁵¹ Bkz. Ebu Hanife, *el-Fıkhü'l-Ekber*, s. 110-2.

⁵² Neseî, Ebu'l-Muîn, *Bahru'l-Kelâm fi Akadî Ehli'l-İslâm*, Çev: Cemil Akpınar, Konya ty., s. 31.

⁵³ Bakara, 2/3.

⁵⁴ En'am, 6/59.

⁵⁵ Bkz. Kehf, 18/22; İbn Kesir, *Tefsirul-Kur'ânîl-Azim*, İstanbul 1985, IV, 374.

⁵⁶ Mâtürîdî, *Tevilatü'l-Kur'ân*, İlmî kont: Bekir Topaloğlu, Mizân Yay., İstanbul 2005, IX, 36-7.

⁵⁷ Bkz. A'raf, 7/168; Enbiya, 21/35.

⁵⁸ Bkz. Buhari, Zekât 50; Merda 3.

⁵⁹ Bkz. Buhâri, Merdâ, 3, Tirmizi, Zühd 57; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, yy., Mısır 1954, I, 172.

⁶⁰ Bkz. Bakara, 2/155-156.

⁶¹ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's Süne*, I, 597; V, 77; IX, 128.

mümkün değildir. Kazaları Allah'ın bilmesi, yaratması kişinin varsa ihmâl ve sorumluluğunu asla ortadan kaldırmamaktadır. İnsanların iradesi ile veya başka sebeplerle kaderin vuku zamanı gelince kaza olup zaman alanında müşahede edilmekte, bunun böyle olması insanın sorumluluğunu etkilememektedir. Allah insana özgürce seçebileceği irade özgürlüğü ile tercih edip seçtiği iyi veya kötü fiillerinden onu sorumlu yapmaktadır. Gerekli tedbirleri almadan sorumluluğu bir başkasına atıp psikolojik rahatlama adına “*kaderimde bu varmış, nasıl olsa başıma gelecek*” gibi ifadelerin İslâmın kader inancıyla ilgisi olmadığını da söylemek mümkündür.

A.3. Kazalarda Ölümler ve Ecel

Kazalar, bazen ölüm, yaralanma ve çok büyük maddî kayıplarla sonuçlanabilmektedir. Ecel geldiği için mi insanlar ölmektedir, ecelin zamanı belli mi? vb. bir soru zihinleri meşgul etmektedir. Belirli vakit, zaman, süre veya o vaktin sonu gibi anlamlara gelen ecel,⁶² daha çok “Allah'ın *canlıların öleceği zamanı bilmesi*”⁶³ diye tarif edilir. Ömür müddeti ve ölüm için takdir edilmiş süreyi, yaşanan zaman dilimini ifade ettiğinden kaderle ilgili konularla incelenir. Kur'ân'da birçok âyette aynı manada geçer.⁶⁴ Ecel, *herhangi bir şeyin, önceden tayin ve tesbit edilmiş zaman ve bunun sonu* anlamında hem hayatın süresi, hem de sonu anlamına, canlıların hayatlarının sonudur.⁶⁵ Ecel vaktinin geldiğinde ölüm ile⁶⁶ insan, âhîret âlemine gidişi başlar.⁶⁷ Ecel, ölüm vaktidir ve onu ifade eder.⁶⁸ Her bir şey Allah'ın takdîri ile tayin ve tesbit edilmiş olduğuna göre, hangi ölüm çeşidi ile olursa olsun, ölen takdir edilen vakitte eceli ile ölmektedir.⁶⁹ Diğer bir deyişle “*Allah eceli geldiğinde hiçbir canlının ölümünü ertelemez*”⁷⁰ kuralı çerçevesinde hangi sebeple olursa olsun, trafik kazalarında ölen kişi de, şüphesiz eceli ile ölmektedir. Bazıları da hiç sebep yokken genç yaşta ve sıhhatli bir halde iken ölür, bazıları da, dünya şartlarında yaşanabilecek ve daha ilerisine ulaşılması imkânsız belirlenmiş bir vakte, son noktaya kadar yaşar.⁷¹ Bu gerçeği Hz. Peygamber: “*İnsana şu âfet veya musibet isâbet etmezse, diğeri, o dokunmazsa ötekisi isâbet eder... en sonunda ölüm yakalayiverir*”⁷²; “*İnsan emel ve isteklerine ulaşmak için gayret edip dururken ölüm ya-*

⁶² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, “ecel” madd; ; İsfehâni, *Müfredât*, “ecel” mad.

⁶³ İsfehâni, *Müfredat*, “ecel” madd; s.11; Neseî, *Temhid*, s.108; Taftazânî, Saduddin, *Şerhu'l-Makâsîd*, Thk:A.Umeyre-S.Musa Şeref, Alemü'l-Kütüb, Beyrut 1998, II, 118; *Şerhu'l-Akâid*, s. 211.

⁶⁴ Bkz. Münafikun, 63/11; Nuh, 71/4.

⁶⁵ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, “ecel” madd; İsfehâni, *Müfredât*, “Ecel” madd.

⁶⁶ Neseî, *Temhid*, s. 108; Taftazânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, II, 118; Tunç, Cihat, “Ecel”, DİA, İstanbul 1994, X, 380.

⁶⁷ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, IV/104; *Tevilatü'l-Kur'ân*, XV, 286.

⁶⁸ Bkz.Abdülcebbar, Kadî, *Şerhu Usulil-Hamse*, Thk:A.Osman, yy., Kahire 1988, s.782.

⁶⁹ Eş'ari, Ebu'l-Hasen, *Makalatü'l-İslamiyyin*, Neşr:H.Ritter, Wiesbaden 1980, s. 257.

⁷⁰ Münafikun, 63/11; Nuh, 71/4.

⁷¹ Bkz. Hacc, 22/5.

⁷² Bkz. Buhâri, Rikâk 3, 4; Tirmizi, Kıyame 22, 23; Zühd 25.

kaliyevrir,⁷³ diyerek ecelin her zaman gelebileceği gerçeğini dile getirmiştir.

Ecel ile ilgili birçok âyette *Ecel-i Kaza* ve *Ecel-i Müsemma* kavramı geçer.⁷⁴ Canlıların biri *Ecel-i Tabii* veya *Ecel-i Müsemma*, öbürü hastalık ve kaza sebebiyle gelen *Ecel-i Kaza* denilen eceli vardır. *Ecel-i Tabii*; normal şartlar ve durumlarda kişinin hayat sürmesi ve bu zamanın sonunda da tabii olarak ölmesi, *Ecel-i Kaza* da trafik kazaları, zehirlenme, yanma ve boğulma vb. gibi, harici sebeplerden biri ile olan ölümdür. Yani ârizi bir ölüm türüdür.⁷⁵ *Ecel-i Tabii*'ye, *insanın ölümü*, *Ecel-i Müsemma*'ya *kiyamet süresi* diyenler de vardır.⁷⁶ Ecel ne zaman ve nerede gibi sorular düşünüldüğünde Allah'ın ilmi ile irtibatı gündeme gelmektedir. Yukarıda açıklandığı gibi Allah'ın ezeldeki ilmi, kaza da o ilmin fiile çıkarılması demek olduğundan "*Allah'ın ilmi'nden göklerde ve yerde yaratılanlardan zerre miktarı bir şey kaçmaz, gizli kalmaz*"⁷⁷ diye anlatılan ilahi ilimde bir bilinmeme ihtimâli yoktur. İlerideki zamanlarda fiilen gerçekleşecek olan ecel ne ise ezeli ilahi ilimde takdîr edilen ecel de aynıdır. Yani takdîr edilen ecel ile gerçekleşen ecel gibi birdir aynı şeydir. Meydana gelmeden önce onu Allah'tan ve onun bildirdiklerinden başkası asla bilemez. Ecel, ister katillik ister tabii şekli ve sebebiyle olsun, Allah'ın ezeli ilminde yani kaderinde olduğu gibi gerçekleşir. Takdîr edilen ölümdür. Herhangi bir şekilde ölmek ise, kulların irade ve davranışlarıyla da ilgilidir.⁷⁸ Herkesin eceli belirlenmemiş veya iki türlü eceli vardır tezine Allah'ın ilmi açısından yaklaşan Mâtürîdî (ö. 333/944)'nin açıklaması ise şöyledir: "*Bu, kişinin öldürülmek suretiyle mi yahut da tabii bir ölümle ölmek suretiyle mi hayata veda edeceğini bilmeyen kimsenin ecel belirleme problemidir. Ancak Allah kişinin öleceğini ezelde bildiği için onun hakkında öldürülme eceli diye bir belirleme yapmaz. Yani Allah kişinin tabii halde veya öldürülmek suretiyle hayata veda edeceğini bilir ve bunu öylece kaydeder, zira tabii şekilde öleceğini bildiği halde onun için öldürülme eceli belirlemez.*"⁷⁹

Ecel vaktinin gizli olmasının hikmeti, ölümün her an her zaman gelebileceğidir.⁸⁰ Ne zaman geleceğini bilinmeden ölüme hazırlıklı olup, her türlü halde Allah'ın emir ve yasaklarına uygun hareket ederek teslim olunmasıdır. Bu gizlilik katilin veya kul hakkı, kötülük gibi fiillerin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Meselâ kendi ihmâl ve kusurundan dolayı onlarca insanın ölümüne veya yaralanmasına sebep olabilen şoför yaptığı fiilden sorumlu olacaktır. Bütün tedbirleri aldıktan sonra iyi

⁷³ Bkz. Tirmizi, Emsâl 7.

⁷⁴ Bkz. Enam, 6/2, 60; Hac, 22/5; Fâtır, 35/45; Zümer, 39/42; Münafikun, 63/11; Nuh, 71/4.

⁷⁵ Bkz. Eş'ari, *el-İbane*, s.53 vd; Bakillani, Ebu Bekir, *Kitabu't-Temhid*, Ed:R.İ.Mc Carthy, Beyrut 1957, s. 332 vd; Zemahşeri, M.b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki Gavamidit-Tenzil*, yy., Beyrut 1947, II, 4.

⁷⁶ Bkz. Yazır, Elmalılı M.Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşr., İstanbul 1979, III, 1874.

⁷⁷ Sebe, 34/3.

⁷⁸ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali, *Kitabu'l-Fasl fi'l Milel vel Ehvau ve'n-Nihal*, yy., Beyrut ty., III/85.

⁷⁹ Topaloğlu, Bekir, *Tevilatü'l-Kur'an Tercümesi*, Ensar Neşr., İstanbul 2015, II, 154.

⁸⁰ Bkz. Âl-i imrân, 3/154.

niyetiyle yola çıkan ister şoför, yolcu veya yaya olsun Allah'ın rızası uğrunda ve O'nun yolunda çaba sarfederken kazalarda ölenlerin hükmî şehitlerden sayılabileceği nasslardan da anlaşılmaktadır.⁸¹

Kendi içinde farklı görüşler olmakla birlikte genelde Mu'tezile anlayışı, ecel kelimesine "vakit" manasını verip, Allah'ın her insana bir hayat sınır çizdiğini, katilin eceli öne aldığını belirtirken,⁸² Sünnî ekole göre her şey Allah'ın takdiriyle olup, ölüm şekli ne olursa olsun kişi, takdir edilen vakitte eceliyle ölmektedir. Mâtürîdî, "ecel, vakti gelince ne öne geçer nede geriye bırakılır"⁸³ gibi âyetlerin "katil öldürmekle eceli öne alır" görüşlerine reddiye olduğunu söyler.⁸⁴ Çünkü ecel vakti gelince ne öne alınır ne de geriye bırakılır.⁸⁵ Öldürülme veya istenmeyen kaza sebebiyle vefat, az veya uzun hayat da çoğu zaman şahsın irade ve hayat tarzına, hormonsuz kaliteli yiyecek, içecek ve temiz hava gibi içinde bulunduğu şartlar ve durumlara göre değişebilir. Bizi öncelikle tedbir ile hikmet ve sebepler dünyasında bazı şartlara göre riâyet ilgilendirir. Ölüm gelirse de "bu da Allah'tandır"⁸⁶ deyip sabır ve tevekkül içinde kabul etme de kanaatimizce inanan insanın bir özelliği olmaktadır.

Trafik kazalarına ise daha çok, trafik kurallarına uymayanların sebebiyet verdiği bilinen bir gerçektir. Ayrıca aracın hayatî öneme hâiz bakım ve fennî muayenesi, bir takım istenmeyen kazaların olmasına dolayısıyla ölümlere sebep olması bakımından, trafik kurallarına uyma kadar önemlidir.⁸⁷ Bütün şartları olumlu ve güzel olan bir durumda trafik kazasının olup olmaması, insanların ölmesi, araçların zarar görmesi vs. Allah'ın mutlak ilminde ama insanlarca da mechuldur, tecrübe ile tahmin yürütülebilir. Ecelin ne zaman nerede geleceğini bilemeyen insanın görevi bütün tedbirleri alıp kader ve tevekkül çerçevesinde sebeplere yapışarak hayatını sürmektir. Ölüm vakti olan ecel ile vefat gerçekleştiğine göre, hayat zamanı olan ömür bitmiş, hayat sona ermiş demektir. Yani ecel ve ölüm, bu geçici dünyada bulunma ve hizmet etme zamanının bitimidir. Allah'a göre ecel değişmez, bize göre ecel değişiyor gibi görünebilir. "Nasıl olsa ecel değişmiyormuş" diyerek tedbir almama ve sorumluluğu bir başkasına atma düşünceleri ise İslâmın kader inancına uymamaktadır.

⁸¹ Bkz. Âl-i İmrân, 3/169-170; Ebû Davud, Cihad 27, Cenaiz 14; Müslim, İmaret 165; Tirmizî, Cenâiz 36, 65.

⁸² Abdülcebbar, Şerhu Usulil-Hamse, s.780.

⁸³ Münafikun, 63/11, Nuh, 71/4.

⁸⁴ Mâtürîdî, Te'vilâtü Ehli's-Sünne, VI, 50.

⁸⁵ Mâtürîdî, Tevhid, s. 454 vd.

⁸⁶ Bakara, 2/155-156.

⁸⁷ Bkz. Karadeniz, Osman, Ecel Üzerine, yy., İzmir 1992, s.28.

B.TRAFİK KAZALARINDA CÜZ'Î-KÜLLÎ İRADE VE SORUMLULUK

B.1. Küllî-Cüz'î İrade ve İnsanın Fiilleri

Trafik kazalarının sebep ve nedenleri arasında % 90'ın üzerinde bir oranla sü-rücü hataları, aşırı hız, yorgun, dinlenmeden, dalgın, uykusuz veya alkollü araç kul-lanılması, öfke ve sabırsızlık, yetkililerin koyduğu trafik kurallarını ihlâl etme gibi hatalar belirleyici rol oynamaktadır. Yayaların dikkatsizliği, trafiğe uygun olmayan ve yetersiz yollar, miadı dolmuş bakımsız araçlar da kazalara sebep olan etkenler arasında sayılabilir. Bütün bunların çoğu insan unsuru ve onun iradesi ile ilgili du-rumlardır. Bir davranışı tercih edip gerçekleştirme gücü ve yeteneği, bir şey üzerinde karar kılarak onu yapmaya veya yapmamaya azmetmek anlamında irade, fiilin gerçekleştirilmesinde belirleyicidir.⁸⁸ Bu seçme gücünün adı kelâmî literatürde *ih-tiyar*dir.⁸⁹ Diğer bir ifade ile kelâm, felsefe ve mantık gibi ilim dallarında *irade*, kişi-nin bir fiile yönelip harekete geçme gücünü, *ih-tiyar* da bir kaç şey arasından birini bilinçli, özgür olarak ve gönül rızasıyla seçmesidir. Küllînin karşıtı olup tamamına değil sadece bir kısmına delâlet eden *cüz'î*, insanın özgür iradesini ifade etmekte-dir. İnsanın hür irade ve fiil sahibi olduğu, "*dilediğinizi işleyin*"⁹⁰ gibi âyetlerden de anlaşılmalıdır. Alimler, kişinin bir şeye başlamasından önce kendisinde var olan iradesine *küllî*, bu iradenin herhangi bir zamanda belli bir fiile veya bir şeye yönel-mesini *cüz'î irade* veya *cüz'î ihtiyarî* şeklinde de açıklarlar.⁹¹ Kişi kendi özgür irade-siyle okuma, yazma ve yürüme gibi fiillerden herhangi birine kullanabilecek du-rumda olduğundan bu iradesine *küllî*, bir işi yapmaya azmedip karar verdiğiinde ar-tık iradesi *cüz'îleşmiş*, belli bir işe yönelmiş olmaktadır. Yani cebindeki para miktarı *küllî*, ekme almak için ayırdığı miktar da *cüz'î*dir. İnsanın *cüz'î* iradesi kasd, kesb, ihtiyar-seçme hürriyeti, taleb, niyet, azm kelimeleriyle de ifâde edilebilmekte, *cüz'î* irade kavramındaki *cüz'î* kelimesi "muayyen, belirli" manasına olup "az" manasın-da değildir.⁹²

Kanatimizce *cüz'î* iradenin hikmeti; kötülöklere sahip olması, iyilikleri ve kötö-lükleri insan kendisinin yaptığını anlaması ve bilmesi için olabilir. Nitekim: "*Sana gelen her türlü iyilik Allah'tandır. Sana isabet eden kötülöklere ise kendindedir*"⁹³ buyrulurak bu hususta kulun rolüne işaret edilmiştir.⁹⁴ Dolayısıyla kul kendine göre iyi veya kötü bildiği şeyi hangisini seçer ve özgür iradesini hangi şey ve hale yönel-

⁸⁸ İsfahânî, *Müfredat*, "rvd" mad.; Cürcanî, *Ta'rifat*, "İrade" madd.

⁸⁹ Bkz. Çağrıncı, Mustafa-Hökelekli, Hayati, "*İrade*", DİA, İstanbul 2000, XXII, 381.

⁹⁰ Fusilet, 41/40; Bkz. Hacc, 22/77; Secde, 32/17.

⁹¹ Bkz. Mâtürîdî, *Tevhid*, s.293-4; Sabri, Mustafa, *Mevkifu'l-Beşer tahte Sultani'l-Kader*, Samsun ty. s.349 vd.

⁹² Oral, Osman, *Akâid Esasları*, Tiydem Yay., Ankara 2015, s. 250.

⁹³ Nisâ, 4/79.

⁹⁴ Bkz. Mâtürîdî, *Tevilatü'l-Kur'ân*, III, 339.

tirse Allah onu yaratmaktadır. Yani fiilin aslını Allah yaratır, vasfını ise insan seçer. Yaratıcı değil, su-i ihtiyarı ve tedbirsizliği yüzünden ateşe elini sokan, fiilde seçme özgürlüğü olduğundan kul sorumludur. Böylece iyilik işleyen mükâfatını, kötülük işleyen de cezasını göreceklerdir.⁹⁵ Suçu kadere atamaz.

Halife Hz. Ömer'in huzuruna bir hırsız getirilir. Hz. Ömer hırsıza niçin hırsızlık yaptığını sorunca: *"Bunu bana Allah takdir etti, kaderimde vardı ki yaptım"* deyince Hz. Ömer hırsızın cezasını verir. Sonrasında da cezasının dışında o kişiyi kamçılattırır. Bunun sebebini soranlara da *"hırsızlık suçu olarak eli kesildi, kamçılanması ise Allah'a yalan isnad etmesi yani kader konusunda Allah'ı suçlamasıdır"* der.⁹⁶ Hz. Ömer'in bu hareketi ve cevabı, kişinin fiili özgür iradesiyle yaptıktan sonra sorumluluğu kadere atmasının yanlışlığını ortaya koymaktadır.

İnsanın fiillerini hür bir irade ile mi yoksa cebir yani mecburiyetten mi gerçekleştirdiği konusu üzerinde daha İslâmın ilk asırlarında tartışmalar başlamıştır. *İnsanın fiillerini Allah yaratır, insanın hiçbir sorumluluğu yoktur*, diyen Cebri ve Determinizm düşünceleri ile insanın bütün fiillerinin meydana gelmesi ve yaratılması dahil insana büyük sorumluluk yükleyen Felsefî ve Mu'tezilî düşünceler de olmuştur.

Yaratmayı Allah'a, sorumluluğu da kula verme çabalarında Sünnî gelenekten Eş'arî (ö. 324/936), *kadîm ve ezeli olan Allah'ın iradesi bir gâyeye ve hikmete bağlı olmamakla beraber hayır ve şer, yarar ve zarar gibi şeylerin tamamını mutlak iradesiyle irade eden Allah'tır*,⁹⁷ sözü ile kul özgür gibi görünüyorsa da gerçekte sadece belli bir fiili irade etmek zaruridir tarzındaki görüşleriyle Yaratıcının iradesinin böyle mutlak olması ve insanın irade ve fiillerini de içine alması ister istemez cebir ve determinizm fikrini akla getirmektedir. Diğer Sünnî ekolden Mâtürîdî ise Cebri ve Mu'tezilî-Felsefî görüşler arasında itidal bir yol izleyerek *"Sizi de yaptıklarınızı da Allah yarattı"*⁹⁸ âyeti ile insanın fiilinin yaratıcı hikmet sahibi Allah, fiili kesb edenin ise özgür iradesiyle kul olduğunu söyler.⁹⁹ Bu durumun Yaratıcı'nın hikmetine de uygun olduğunu,¹⁰⁰ yeryüzünde olup biten hiçbir şey Allah'ın bilgisi ve koyduğu *-biz anlamasak da-* hikmet dolu düzenin dışında olmadığını da belirtir.¹⁰¹ Kader, Allah'ın bizi imkânlar, şartlar ve sebepler düzeni içinde yaratması, kaza ise bu imkânlar, şartlar ve sebepler doğrultusunda kaderin gerçekleşmesidir. Kişiyi tanıyan bu imkân ve şartlar, küllî irade denilen Allah'ın insanın önüne koyduğu se-

⁹⁵ Bkz. Zilzal, 99/7-8; Mâtürîdî, *Tevhid*, s.138-9, 169; İbn Sina, *Kitabun-Necât*, s. 234-239.

⁹⁶ Bkz. İbn Murtaza, Ahmed b.Yahya, *Tabakati'l Mu'tezile*, Thk: S.D.Wilzer, Beyrut ty., s.11 vd.

⁹⁷ Bkz. Eş'arî, *Lum'a*, s. 29-30; *el-İbane*, s.46.

⁹⁸ Sâffât 37/96.

⁹⁹ Mâtürîdî, *Tevilatü'l-Kur'ân*, VIII, 21, X, 220, XIV, 249.

¹⁰⁰ Mâtürîdî, *Tevhid*, s. 309.

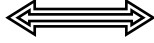
¹⁰¹ Mâtürîdî, *Tevilatü'l-Kur'ân*, VIII, 21, X, 220, XIV, 249.

çeneklerdir. Kişi, söz konusu seçeneklerden birini cüz'î iradesini kullanarak tercih ettiğinde tercihi doğrultusunda Allah onun talebini yerine getirmektedir. Takdir edilen gerçekleşmiş, yani kader kazaya dönüşmüştür. Kişinin cüz'î iradesini kullanarak ortaya koyduğu fiil, yapma/kesb açısından kendisine, yaratma/halk bakımından Allah'a âittir.¹⁰² Fiiller, mahiyetleri üzere (*alâ mâ hiye aleyh*) yaratma, yok iken var etme yönüyle Allah'a; yapma ve kesb etmeleri yönüyle de insanlara âittir.¹⁰³

İNSANIN FİİLLERİ

KESB (Kazanma)

(İnsana Bakan Yönü)

HALK (Yaratma)

(Allah'a bakan yönü)

Allah, insanın kusurlarına bahaneler aramaması için insana bir irade *cüz'î irade* veya *cüz'î ihtiyarî* vermiştir. Allah, hikmeti gereği insanları kendi iradeleriyle eylemlerinde özürce başbaşa bırakmıştır ki aslında bu, her şeyi ile hikmetli olan yaratıcının eşrefi mahlukât/en şerefli yarattığı insan türüne bir lütfudur.¹⁰⁴ İrade ve akıldan ibaret olmak üzere insanda bulunan iki değerli şey sayesinde ki o birçok varlıktan üstün görülmüş,¹⁰⁵ yaratana ve yaratılmışlara karşı sorumlu tutulduğundan insanın akli, özgürlüğü ve iradesi ile harekete geçmesi ve elinden gelen çabayı sarfetmesi gerekir.¹⁰⁶ Pratik hayatta sonuca ulaştıracak girişim ve çabalarda bulunmadan ve elden gelen gayreti sarfetmeden kaderin iyi yönde gerçekleşmesini beklemenin, bunun sonucunda başarısızlık halinde de talihine küsmenin İslâm dininin inanç, hukuk ve ahlâk prensipleriyle çeliştiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁷ İster yaya, yolcu, ister sürücü olsun kişinin trafikte özgür iradesiyle hareket etmesi, sürücünün aşırı hız, uykusuz, yorgun ve dalgın, alkollü iken araç kullanımı, psikolojik durumlar, öfke ve sabırsızlık, trafik kurallarını ihlâl, cep telefonu ile konuşma, dikkatsizlik, tembellik, ihmâlkarlık, aşırı seste müzik dinleme, tedbirsizlik gibi haller kişinin irade ve sorumluluğu iledir. Allah'ın mutlak iradesinin yanında insanın özgür bir iradeye sahip olduğu, bu iradesiyle fiili seçen insanın da sorumlu olduğudur. İnsan için aslolan elden geldiğince tedbir almak ve böylece kendisi için takdîr edilenin iyi yönde gerçekleşmesini sağlamaya çalışmak olmalıdır.

B.2. Trafik Kazalarında İnsanın Sorumluluğu

Trafik kurallarını bilmemek, trafik polisi ve trafik işaretlerine uymamak gibi ki-

¹⁰² Bkz. Karadaş, Çağfer, *Kadere İmân*, DİB Yay., Ankara 2014, s.32.

¹⁰³ Bkz. Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 225-8, 358-9.

¹⁰⁴ Bkz. Oral, Osman, *Mâtürîdî'nin Hikmet Anlayışı*, ERÜ SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2014, s.181.

¹⁰⁵ Bkz. İsrâ, 17/70.

¹⁰⁶ Oral, *Akâid Esasları*, s. 260.

¹⁰⁷ Topaloğlu, Bekir, "Baht", DİA, İstanbul 1991, IV, 522; Hökelekli, Hayati, "Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü", *Diyanet Dergisi*, Sayı:XXI/2, Ankara 1985, s. 16 vd.

şinin kendi hür ve özgür cüz'î iradesiyle yaptığı davranışlardan sonra can ve mal kaybı ile sonuçlanan trafik kazası meydana gelmesi kişinin sorumluluğundadır. Sürücünün aracına gerekli bakımlarını yaptırmadan, yolun fiziki ve coğrafi şartlarını hesap etmeden, pratiğini ilerletmeden trafiğe çıkması ile yaralanma ve ölümlerle sonuçlanan kazalara sebebiyet vermesi sorumluluk derecesini daha da artırabilecektir.¹⁰⁸ Kader ile insanın sorumluluğunu karıştırmamak ve iyice kavrayabilmek için âyet ve hadisler ışığında insanla ilgili kaderi ikiye ayırarak izah edilebilir.

Birincisi; insanın kendi iradesi, kudreti yani gücüyle işlediği fiil ve amellere bağlıdır. Bu tarz kaderin meydana gelmesine, irade ve arzuları ile kulun kendisi sebep olmaktadır. Kulun yanlış eş seçimi veya zararlı alışkanlıklar sonucunda zarar görme ihtimalinin artmasını bu tarz kader anlayışına örnek verebiliriz. Çünkü Allah verdiği iradenin bir gereği olarak insana belirli bir hürriyet alanı bırakmıştır. Trafik ve kazaları bu çerçevede incelenebilir.

İkincisi ise, kulun irade ve kudreti dışında meydana gelen olaylara bağlıdır. Güneş ve ayın doğup batması gibi. İnsan, bu çeşit kaderden sorumlu değildir. Kişinin erkek veya kadın olması, yaşamak için dünyaya geldiği asır ve memleket, ömür süreceği müddet, anne, baba, dayı, teyze, hala vs. kimin olabileceği gibi hususlar bu kısma örnek verilebilir.¹⁰⁹ Bu ve benzeri aklımızın ermediği meselelerdeki ilahi takdirin sırrını anlamaya çalışmak, Allah'tan geleni beğenmemek, Allah'ı eleştirmeye başlayıp şeytanın tuzaklarına düşüp insanı helâka götürebilir.¹¹⁰ Çünkü aklın kavrayamadığı alanlar mevcuttur. Ne kadar düşünürse düşünsün, akli bu çeşit kaderin sırrını, hikmetini de tam manasıyla anlayamaz.¹¹¹ Hz. Peygamber kader hakkında tartışan ashabına *aranıza ben bunun için mi gönderildim* diyerek konunun tartışılmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.¹¹² Yine İslâm peygamberi sabah namazı vaktinde "namaz vakti" diye kızı ile damadını uyardığı halde uyanmadıklarını düşünerek; "*Siz namaz kılmıyor musunuz?*" diye sorar. O sırada uyanan Hz. Ali de: "*Ey Allahın Rasulü, bizim nefislerimiz Allah'ın kudret elindedir. O, bizim sabah namazına kalkmamızı dilerse bizi kaldırır*" şeklinde cevap verir. Bunu duyan Hz. Peygamber: "*İnsanın en çok yaptığı iş tartışmadır*"¹¹³ âyetini okuyarak mescide doğru gitmiştir.¹¹⁴ Hz. Muhammed'in bu konudaki tutumunu en iyi şu sözleri ifade etmektedir: "*Kader hakkında konuşmayın, çünkü kader, Allah'ın sırrıdır, O'nun sırrını ortaya atıp yaymayın.*"¹¹⁵

¹⁰⁸ Bkz. Nisa, 4/85; Mâide, 5/32.

¹⁰⁹ Mâtürîdî, *Tevhid*, s.309.

¹¹⁰ Hz. Peygamber "eğer" kelimesi şeytan işine kapı açar buyurmuştur. Bkz. Müslim, Kader 34.

¹¹¹ Bkz. Mâtürîdî, *Tevhid*, s. 123-9, 222.

¹¹² Bkz. Tirmizi, Kader 1.

¹¹³ Kehf, 18/54.

¹¹⁴ Bkz. Buhâri, İ'tisam 18.

¹¹⁵ Muttaki, Ali, *Kenzül-Ummal*, Beyrut ty., I/132; Tirmizi, Kader 1.

Trafik kazalarına, daha çok kurallara uymayanların sebep olduğunu bilmek için istatistiklere bakmaya gerek yoktur. Kur'ân'da “kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye atmayın”¹¹⁶ buyrulmasının nedeni herhalde kulların tedbirli olmalarının emredilmesidir. Yolların trafiğe uygun inşa edilmesi, kullanılan araçların bakımlarının mahir usta ve işyerinde ve zamanında teknik şartlarına uygun yapılması, bir çok tecrübe sonucunda konulmuş seyir kuralları olan trafik levha ve işaretlerine uygun davranılması can ve mal kaybını önleyici özellikler taşıyabilmektedir. Özellikle tehlike riskinin yüksek olduğu yerlerde bu kurallara uymak belki de farzdır.¹¹⁷ Trafik kurallarının amacı ulaşımın düzenli ve güvenli akışını sağlayarak insanın can ve mal güvenliğini temin etmek olduğundan İslâm, insan ve insanın hayatını düzenli ve güvenli kılabilir ilgilili olan her şeyin sağlanmasını ve her türlü zarar ve eziyeti kaldıracak tedbirlerin alınmasını özel anlamda yetkili ve sorumlulardan genel anlamda da kişilerden istemektedir.¹¹⁸

Trafikte olduğu gibi herşeyde de kişinin sorumluluğu, kendi gücü ve sorumluluk alanı ile orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Yani insan fiillerinde hür olmakla birlikte kendi gücü ve kapasitesi çapında çeşitli sorumluluklar taşımaktadır. Psikolojik olarak bu özgürlüğünün de farkındadır. Ebû Hanife'ye göre insana fiillerini işleme gücü yani *istitaat*, fiili işlemeyen önce değil fiili yapma ânında kullara verilmiştir. Kulda istitaat yani fiilleri yapma gücü yaratmakla Allah yaratana, kul ise bu gücünü hayır veya şerr yönünde işleyip fiilin de kâsibi yani kazananıdır.¹¹⁹ İnsanda bir fiilin yapılabilmesi için gerekli olan kudretin önceden var olmaması halinde bir sorumluluk da söz konusu olmamaktadır.¹²⁰ “Allah her nefsi, yani canlıyı ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar”¹²¹ kuralı çerçevesinde insanların kapatılabildiği, gücü çevre, kültür vs. ile artabilir, azalabilir. Hanefi-Mâtürîdî anlayışta kula gücünün üstünde teklif câiz değilken Eş'arîlere göre, Allah'ın kulu güç yetiremediği işlere *teklif-i mâ lâ yutak* mükellef tutması câizdir.¹²²

Sorumluluğu bir başkasına atma düşüncesi bağlamında “kaderde ne varsa o olur, boşver trafikte tedbir almayı” gibi benzeri düşünceler cebri düşünceleri çağırabilir. Cebri anlayışa göre kişinin fiilleri üzerinde herhangi irade ve etkisi olmamaktadır. Cebri-Determinist fikirlerin arka planında dînî, siyâsî ve psikolojik bir çok sebeplerle suçun sorumluluğunu ortadan kaldırmak için taraftar bulma çabası ol-

¹¹⁶ Bakara, 2/195.

¹¹⁷ Bkz. Köse, Saffet, “Sosyal Bir Sorun Olarak Trafik”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.15, 2010, s.36.

¹¹⁸ Bkz. Köse, “Sosyal Bir Sorun Olarak Trafik”, s.37.

¹¹⁹ Bkz. Ebû Hanife, *el-Fikhu'l-Ekber*, s.110-2.

¹²⁰ Hüd, 11/20 ve Kehf, 18/10. âyetlerini delillendirirler. Bkz. Eş'ârî, *Lûma*, s.58; *el-İbane*, s.57; Razi, *Fahreddin, Mealimu Usulid-Din*, Çev: N.Macit, İhtar Yay., Erzurum 1996, s.81 vd.

¹²¹ Bakara, 2/286; A'raf, 7/42.

¹²² Bkz. Eş'ârî, *Lum'a*, s.58; *el-İbane*, s.57; Mâtürîdî, *Tevhîd*, s.266.

duğu söylenebilir.¹²³ Mu'tezilî ve Felsefî anlayışlarda ise, insan kendi fiilini halke-der ki bu yüzden de sorumludur.¹²⁴ Hatta daha ileriye giderek trafik kazaları ile sonuçlanabilen *kötülükleri Allah yaratmaz, insan kendi hür iradesiyle yaratır*, diyerek Yaratıcı'ya kötü fiilleri, şerr, zulüm, küfür gibi eylemlerin atfedilmesini istemez, *zulmü yaratmamıştır, yaratsaydı zâlim olması gerekirdi. Adaleti yarattığı için âdildir*,¹²⁵ derler. *İnsan, kendi fiilinin yaratıcısıdır*, düşüncesi kanaatimizce, Allah'ın muhkem nasslarda geçen ilim, irade, kudret ve yaratma sıfatları gibi bir çok sıfatı inkâr etmek gibi bir izlenim doğurabilmektedir.

Ecel, irade, kudret vb. gibi kader ile ilgili mu'tezilî fikirleri eleştiren Mâtürîdî,¹²⁶ *her şeyin yaratıcısı Allah olduğuna göre, kulların işlerinin yaratıcısı da Allah'tır. Ancak kul, Allah'ın kendisinde önceden yarattığı hâdis güç ve kudretle, itaat veya isyan tarzında istediği fiili istediği gibi özgürce kazanır. İnsan, kendisinde önceden yaratılmış bir kudretle herhangi bir fiili iyi veya kötü yönde özgür bir şekilde kullanma özgürlüğüne sahip olduğu içindir ki bütün yapmış olduğu fiillerinden elbet-teki sorumludur*,¹²⁷ demektedir. *"Başınıza gelen her türlü musibet, kendi işlediğiniz fiiller yüzündendir"*¹²⁸ âyetinde *"yaptıklarınız"* ifadesini *"günahlarınız"* şeklinde anlayan Mâtürîdî, cana ve mala gelen belâ ve musibetleri de kişinin işlediği bazı günahların karşılığı olarak görmektedir.¹²⁹

Allah, insanı irade sahibi, özgür bir şekilde istediğini yapabilir bir varlık olmasını irade buyurup takdir etmiş ve onu fiilleri yapabilecek güç ve kudrette yaratmıştır. İnsan kendi özgür iradesiyle bu yeteneğini kural ve yasalara uygun davranırsa mutlu ve huzurlu hayat sürer. Dolayısıyla insanlar kaderi ve kazayı bahane ederek, kendilerini sorumluluktan kurtaramazlar.

C. TRAFİK VE TEVEKKÜL

Kader çerçevesinde incelenen tevekkül, güvenme, ümitsizlik ve kederden uzak olma,¹³⁰ Allah'ı vekil edinip sebeplere tam teşebbüs ettikten sonra sonucu Allah'tan bekleme ve hakiki te'siri O'ndan bilmedir. Tevekkül, her şeyden önce kulun Allah'a olan derin inanç ve güveninin bir ifadesi olmaktadır. Meselâ, trafikte tevekkül bineceğimiz vasıtasının her türlü bakımını düzgünce yaptırdıktan sonra zinde ve

¹²³ Bkz. Eş'arî, *Makalat*, s. 279; Şehristânî, Abdülkerim, *el-Milel ve'n Nihal*, yy., Beyrut 1947, I, 133-6; Abdülhamid, İrfan, "Cebriye", DİA, İstanbul 1993, VII, 205.

¹²⁴ Bkz. Abdülcebbar, *el-Muğnî*, V, 1, 2, 132, 177.

¹²⁵ Bkz. Abdülcebbar, *el-Muğnî*, V, 222.

¹²⁶ Bkz. Koçoğlu, Kıyasettin, *Mâtürîdî'nin Mu'tezile'ye Bakışı*, AÜ SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s. 103, 136 vd.

¹²⁷ Bkz. Mâtürîdî, *Tevhid*, s. 215-228, 255.

¹²⁸ Şura, 42/30.

¹²⁹ Bkz. Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, III, 339, XIII, 195.

¹³⁰ Bkz. İsfehânî, *Müfredât*, "vkl" md.; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, "vkl" md.

uyanık bir vaziyette, hava şartları uygun bir zamanda yola çıkmak, yani fiili duadan sonra “*Yarabbi, kaza bela vermeden gideceğim yere beni ulaştır*” diyerek sözlü dua ile de Allah’a güvenmektir. Bir harpte tevekkül, düşmana karşı en donanımlı silahları kuşandıktan ve harp kâidelerine harfiyyen riâyet ettikten sonra da muzafferiyeti de Allah’tan beklemek ve O’na güvenmektir. Tedbir almayı bırakıp Allah’ın mutlak ilminde olanlar hakkında bir şeyler bilmeden gelişigüzel tahmin ve açıklamalarda bulunmak, meseleye tamamen uzak kalmaktadır. Tevekkülün esası dünyaya ve âhirete âit maksatlarla *Sünneti İlâhiye* veya *Sünnetullah* denen kurallara lâyıkıyla uymak ve neticeyi Allah’tan beklemektir. İnsan buğday elde etmek istediği zaman tarla ile bir yönde el ele verir. Onu sürmesi, ekmesi ve sulaması vs. gibi sebeplere de riâyet ettikten sonra da Yaratanına tevekkül eder ve neticeyi gönül rahatı ve rızası ile bekler. Allah’ın bir kanunudur, kaderidir ki buğday üretmenin yolu, kişinin o işe teşebbüsü ile sebeplere de uymasındır.¹³¹ Tevekkül, yerine getirilmesi emredilen sebeplere başvurmayı gereksiz kılmaz; bu durumda, Allah’ın emrettiği şeyleri yapmadan kendisi hakkında mutluluk veya mutsuzluk olarak takdir edilen şeye rıza gösterme şeklindeki bir anlayışa götürür. Yemeden içmeden Allah’ın kendisini doyuracağını söyleyen kimse ahmak, sebepleri terkeden kimse de âcizdir.¹³² Hz. Peygamber’in: “Devemi direğe bağlayayım mı, yoksa tevekkül mü edeyim?” diye soran kişiye, “*deveni sağlamca bağla öyle tevekkül et!*”,¹³³ cevabı kanaatimizce sebeplere yapıştıktan sonra Allah’a güvenilmesini anlatır. Bir iş için meskeninden çıkan kimsenin, “*Bismillah/Allah’ın adıyla. Allah’a inandım, O’na dayanıp tevekkül ettim; güç kuvvet yalnız O’nundur*”¹³⁴ sözü ve inancıyla işe başlaması tavsiye edilir. Hz. Peygamber’in “*eğer Allah’a layık vechiyle tevekkülü yapabileseydiniz, sizi sabahleyin erkence yuvasından aç çıkıp, akşamleyin tok olarak evine dönen kuşların rızıklanıp beslendiği gibi sizi de rızıklandırır*”¹³⁵ demesi rızık için çalışmanın ve aramanın gerektiğini açıklamaktadır. Sebeplere yapışmadan sorumluluğu Allah’a atmanın kader ve tevekkül inancıyla örtüşmediği söylenebilir. Sebepler çerçevesinde hür iradeyle yapılan bütün fiillerin sorumluluğu kula aittir.

Bir sürücünün aracına gerekli bakımını yaptırmayıp, sürüş kabiliyetlerini geliştirmeden trafiğe çıkması ve “*Allahım kaza-bela verme*” şeklinde dua etmesi bir tevekkülsüzlük örneğidir. Arabanın bakım ve onarımını yaptırdıktan sonra tecrübe kazanmış bir şekilde yola çıkması ve hayırlı yolculuk temennisi ve duası tevekkül inancıyla daha fazla örtüşmektedir. Allah, her şeyi bir sebebe bağlı kılmış, kanaatimizce Allah’ın kanunu, sünnetullah yani kaderi bu minval üzere hükmünü icra

¹³¹ Bkz. Oral, *Akaid Esasları*, s. 261.

¹³² Bkz. Çağrı, Mustafa-Uludağ, Süleyman, “*Tevekkül*”, DİA, İstanbul 2012, XL, 1-4.

¹³³ Tirmizi, Kıyame 60.

¹³⁴ Bkz. Ebu Davud, Edeb 103; İbn Mace, Dua 18; İbn Hanbel, *Müsned*, I, 66.

¹³⁵ Tirmizi, Zühd 33; İbn Hanbel, *Müsned*, I, 30, 52.

etmiştir. İnsan hayır ve şer ile, korku ve açlık, malların yok olması, çocukların vefatı ve hastalığında sabır için sınanmaktadır.¹³⁶ Sabreder ve tevekkül inancı çerçevesiyle metanetle olayları karşılarsa büyük ecir ve mükâfat alır. Bir kişi kendi gücü, imkanı ölçüsünde elindeki imkanları kullanıp bütün şartları yerine getirdikten sonra sabredip sonucu Allah'tan bekler. Çünkü bu, mü'min olmanın bir özelliğidir.¹³⁷ Eğer sonuç isteği doğrultusunda olursa şükreder. Tersine olursa “*olur ki istediğiniz bir şey sizin hoşunuza gitmese de, o sizin için hayırlı olur, bir şeyi de çok seversiniz o da hakkınızda şerr olur. Allah her şeyi bilir siz bilmezsiniz*”¹³⁸ âyetini hatırlar.¹³⁹ Böylece tevekkül ile kadere rıza gösterilmiş olur. Allah da kendisine tevekkül eden kulları sevmektedir.¹⁴⁰ Tevekkül, insan için bir zaaf ve tembellik kaynağı değil, kanaatimizce bir kuvvet hazinesi olabilmektedir.

Tedbir almak ve sebebe sarılmak da sünnetullahın bir gereğidir. Bundan dolayı uzun yolculuğa çıkan yolcuların yanlarına azık almaları tedbirden ötürüdür. Yolcunun yolda yiyecek bulması da yanına aldığı azığı kaybetmesi de muhtemeldir ve alınan tedbirin istenen sonucu vermesi kesin değildir. Yola çıkan kimsenin yanına aldığı azığa değil Allah'a, sebebe değil sebepleri yaratana güvenmesi gerekir. Yaratılan sebeplere riâyet de kanaatimizce *fil-i dua* değerinde olup sebep ve hikmetler dünyasında her kulun yapması gereken bir durumdur. Allah'ın, “*savaş için döneminize göre gerekli hazırlığı yapın*”¹⁴¹ emri ile de silah ve askeri tedbirleri almak, Allah ne takdir etmiş ise çıkar, etmediyse de çıkmaz diyerek tohumu vakti ve zamanında toprağa ekimi yaptıktan sonra ekili toprağı sulamamak vs. Allah'ın kaderine uymak değildir. Bir şeyin sadece olmasını istemek, Allah'ın bu şeyi meydana getirmesi için gerekli sebep teşkil etmez.¹⁴²

O halde temizlik ve mikroplardan korunmanın, erken teşhis ve tedavi olma gibi tedbirlerin, aracın bakımı, fennî muayenesi ve trafik kurallarına uymanın bir anlamı kalmayacaktır. Allah olayları belli sebeplere bağlamıştır. Meselâ bitki ve meyvaların büyümesi için de suyun sebeplerden bir sebep olduğu gibi dua yapmanın da sıkıntı ve belayı kaldırmak ve Allah'ın rahmet ve bereketini celbetmeye bir sebep olduğu da düşünülebilir. Trafikte tevekkül, ister yaya, ister sürücü veya yolcu olsun sebeplere riâyet edip Allah'a güvenmesi, sürücünün trafik kuralları hakkında teorik ve pratik yönden tedbir, bilgi, beceri, kültür ve uygulama melekesine kavuşması, sabır, azim ve akli muhakeme gibi iradeyi denetleyen hususlara riâyet etmesidir. Bini-

¹³⁶ Bkz. A'raf, 7/168; Enbiya, 21/35.

¹³⁷ Mücadele, 58/10.

¹³⁸ Bakara, 2/216; Nisa, 4/19; Kalem, 68/32.

¹³⁹ Bkz. Oral, Osman, “Mâtürîdî'de Sabır, Şükür ve Hikmet İlişkisi”, *Mütefekkir*, Cilt:2, Sayı:4, Aralık-2015, s.353.

¹⁴⁰ Al-i İmran, 3/159.

¹⁴¹ Nisâ, 4/71.

¹⁴² Bkz. Parladr, Selahattin, “Dua”, DİA, İstanbul 1994, IX, 533.

lecek aracın her türlü bakımını yaptırıp, zinde ve uyanık, hava şartları uygun bir zamanda yola çıkmak, kışın kış lastiklerini takmak yani fiili duayı yaptıktan sonra “*Yarabbi, kaza ve bela vermeden gideceğim yere ulaştır*” diyerek sözlü dua yapmak tevekküldür.

D. TRAFİKTE DUA VE SADAKA

Kulun Rabbe yönelerek istek ve temennide bulunması anlamında dua; da'vet, çağırma, küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya meydana gelen istek ve niyâzdır.¹⁴³ Dua, Allah'a yakınlık vasıtası¹⁴⁴ ve ibadetlerin de en üstünüdür.¹⁴⁵ Dua fiili ve kavli yapılabilir. Trafiğe çıkmadan önce aracın kontrolü ve fenni bakımı, coğrafi şartlar, havanın yağışlı, karlı ve rüzgarlı vs. gibi sebeplere riâyet edilmesi bir çeşit *fiili dua* sayılabilir.¹⁴⁶ İyilikleri ve kötülükleri bir çok hikmetiyle yaratan Allah “*dua ediniz ki kabul edeyim*”¹⁴⁷ diyerek yarattığı kulun kendisine dua etmesini ister. Rahmetiyle insana yakın olduğunu dua ile kendine yönelirse kabul edeceğini de bildirir.¹⁴⁸ Kulun, içten, samimi ve gizlice dua etmesini, hiç olmazsa başına kaza, bela vs. geldiğinde boyun büküp kendisine yönelmesini ister.¹⁴⁹ Allah peygamberleri ve kitapları ile onlara dua etmeyi, nasıl olması gerektiği, sadaka vermeyi de öğretmiştir. Kulun görevi nasıl olursa olsun her zaman ilâhî teklif çerçevesinde, *sabretmek, şükretmek* ve *itaat* etmektir.¹⁵⁰

Yola çıkmadan önce sadaka verilmeli midir? Sadaka, sıhhat, doğruluk, mükemmellik anlamında Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu kazanmak için yapılan yardımların genel adıdır.¹⁵¹ O halde yolculuğa çıkmadan önce değil her zaman sadaka verebilmek mümkündür. Allah, sadaka vereni kıyamet günü gölgelendireceğine söz vermektedir.¹⁵² Allah Hz. Peygambere malların temizlenmesi için sadaka verilmesini,¹⁵³ fakirlerin hakkı olan kısmı¹⁵⁴ vermekle mal nimetinin şükrü yerine getirilerek haramlardan temizlendiği, arttığı ve bereketlendiğini bildirmiştir.¹⁵⁵ Hz. Peygamber kişinin âilesi ve çocuklarına harcadığı her şeyin sadaka olduğunu,¹⁵⁶ gizli-

¹⁴³ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “dua” md.; Firûzâbâdî, *el-Kamûsül-muhît*, yy., Beyrut 1986, “Dua” madd.

¹⁴⁴ Tirmizi, Daavat 1; İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 267, 271, 276.

¹⁴⁵ Tirmizi, Daavat 1.

¹⁴⁶ Bkz. Kehf, 18/84-85.

¹⁴⁷ Mü'min, 40/60.

¹⁴⁸ Bakara, 2/186.

¹⁴⁹ A'raf, 7/55; Bkz. En'am, 6/43.

¹⁵⁰ Bkz. Mâtürîdî, *Tevhid*, s.283, 353.

¹⁵¹ Bkz. İsfahânî, *Müfredât*, “sadaka”, mad.; İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, “sadaka”, mad.

¹⁵² Müslim, Zekât 91; Buhâri, Zekât 16; Ezan, 36; Rikak 24; Hudud 19.

¹⁵³ Tevbe, 9/103.

¹⁵⁴ Tevbe, 9/60.

¹⁵⁵ Bkz. Tevbe, 9/103.

¹⁵⁶ Buhâri, Megazi 12; İbn Hanbel, *Müsned*, I, 168.

ce verilen sadakanın Rabbin öfke ateşini söndürdüğünü,¹⁵⁷ en faziletli sadakanın da az bir şeyi olanın, fakire gizlice verdiği ve sıkıntılı ve gücünün son yettiği¹⁵⁸ sadaka olduğunu da söylemiştir. Hz. Peygamber, Allah yolunda ve rızası için elindeki bineğini yani atını tımar ettiğinde harcadığı meblağı, masrafını, *sadaka vererek elini açıp da kapamayan kimse gibi olur*,¹⁵⁹ beyanıyla bize Allah rızası uğrunda trafiğe çıkan kişinin aracına yaptığı her türlü bakım, onarım ve masrafın “sadaka” sevabı olabileceğini açıklamaktadır. Sürücünün vasıtasına ihtiyaç sahibi yolcuları alması vb. gibi yardım ve hayırlar da “*aracın şükrü ve sadakası*” olarak değerlendirilebilir.¹⁶⁰ Eğer kişi malın şükrünü edâ ederse Allah da malı artırır, bereketlendirir. Mâtürîdî, “*siz şükrederseniz, ben de, size vermiş olduğum nimetleri artırırım*”¹⁶¹ âyetini yorumlarken “şükrederseniz artırırım” ifadesini, “*siz Allah’a gerçekten inanır ve inancınızın gereğini yerine getirirseniz, ben de, hem dünyada hem de âhirette verdiğim, vereceğim nimetleri devam ettirir ve artırırım*”¹⁶² şeklinde te’vil eder. Trafiğe çıkmadan önce sadaka olan araç bakımı, yolların durumu ve hava şartlarına dikkat ederek zamanında yola çıkılması, hız sınırlarına uyulması, sürücünün iyi dinlenmesi, iz’an ve dikkatinin uyanıklık halinde zinde olması gibi fiili duadan sonra da; “*Allah yolumuzu açık etsin*”; “*Allah kaza belasını rahatsız bir şekilde varacağımız yere ulaştırın*”; “*hayırlı yolculuklar olsun*” gibi moral verici sözler de söylenebilir. Hz. Peygamber’in “*Kelimetun tayyibetün/güzel bir söz, güzel bir kelimeyi severim, hoşuma gider*”¹⁶³ demiştir. Sözlü dua psikolojik olarak kişinin farkındalığını da artırabilir. Çünkü Allah trafik vasıtalarına binmeden önce şöyle demeyi istemektedir: “*Bu binek araçlarını bizim hizmetimize veren Rabbimizi bütün noksanlıklardan uzak tutar, tenzih ederiz; Allah bunu bize lutfetmeseydi buna biz asla güç yetiremezdik. Muhakkak ki sonunda Rabbimize döneceğiz.*”¹⁶⁴

Allah’ın vermesi veya vermemesi kadere bağlı olduğu gibi duanın kabul edilip edilmemesi de kadere bağlıdır. İstemek kadere aykırı değil, kader çerçevesi içindedir. Hz. Peygamber yapılan duaların bizim bilemediğimiz kaza ve belaları Allah’ın izniyle değişip değişmediğini anlatır.¹⁶⁵ Dua ve sadaka ile belânın kalkması da ilahi kadedendir. Yani dua, belânın ortadan kalkmasının sebebi, rahmetin gelmesine

¹⁵⁷ Tirmizi, Zekât 28.

¹⁵⁸ Ebû Davud, Vitr 12; Nesai, Zekât 40.

¹⁵⁹ Ebû Davud, Libâs 25-26.

¹⁶⁰ Bkz. Müslim, Lukata 18.

¹⁶¹ İbrahim, 14/7.

¹⁶² Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehl’i’s-Sünne*, I, 106, III, 9, IV, 147.

¹⁶³ Buhâri, Tıbb 44, Cihad 47; Müslim, Selam 119.

¹⁶⁴ Zuhuf, 43/13-14.

¹⁶⁵ “*Dua, inen ve nüzül etmeyen her türlü musibet ve bela için faydalıdır. Kazayı da sadece dua geri çevirebilir*” Tirmizi, Daavat 112; Zekât 28; “*Kaderi de dua reddeder yani önler, ömrü de iyilikler artırır.*” Tirmizi, Kader 6; Daavat 101; “*Sadaka Rabbin, gazab ateşini söndürür ve kötü, insanların tiksindiği ölümü de bertaraf eder.*” Tirmizi, Zekât 28.

de vesiledir. Suyun, yerden biten otların bitmesinin sebebi olduğu gibi kaza ve belayı, belki de dua veya sadaka önleyip, kötü ölümü bertaraf etmekte, ömrü de ancak iyilik ve güzellikler artırmaktadır.¹⁶⁶ Dua kulluğun göstergesi olduğundan ille de bir sebep için olmamalıdır. Hz. Peygamber, *dua eden kişiye istediği şey bu dünyada verilir veya bu isteğin karşılığı âhirete saklanır veyahud üzerinden istediği iyilik kadar bir kötülük giderilir*,¹⁶⁷ diyerek duanın bir karşılığı olduğunu, kulun her an Allah'a dua etmesini tavsiye etmektedir. Demek oluyor ki dua, kaderimizin düzgün olması için Allah'tan istekde bulunmaktadır.¹⁶⁸

Kelâmî düşüncede salt kötülük yoktur. Yani her kötü gibi görünen şeyin mahiyetinde, bir hikmete binaen var olması açısından bir iyilik yönü vardır. Kötülük görecelidir. Yani özünden dolayı değil kendisine ilişen bir takım arizî sebeplerden dolayı kötüdür. İrademiz dışında dünya hayatındaki kıtlık, sefalet, açlık ve hastalık gibi sıkıntılar, her ne kadar kötülük olarak isimlendirseler de gerçekte onlar, kul açısından değil ilahi fiillerin yaratılışı bakımından hikmetli, doğru, hak ve adil işlerdendir.¹⁶⁹ Hz. Peygamber: "Kederli, sıkıntılı bir kimse, peygamber Yunus gibi duaya yönelirse Allah onun duasına mutlaka karşılık verir. Başındaki musibet ve belayı kaldırır. O dua şudur: *Bütün eksikliklerden uzak olan Senden başka ilah yoktur. Muhakkak ki ben zalimlerden oldum, duasıdır*"¹⁷⁰ Hz. Peygamber kulun sıkıntılı ânında dua ile Allah'a yönelmesini istemekte,¹⁷¹ Allah da kuluna çok yakın olduğunu dua ve tevekkül ile kendisine yönelirse mutlaka karşılığını vereceğine söz vermektedir.¹⁷²

Allah'tan sözlü ve fiili isteklerimiz, eğer kabul edilirse kaza yani icraata dökülecek, günah ve sevap hanesine yazılacaktır. İyi veya kötü fiilleri bizim isteğimize göre Allah yaratmaktadır. İyilik ve kötülükleri isteyen insan, kaderinin ne olduğunu bilmediğine göre iyi şeyler istemeli ki kötülükleri engellemiş olabilsin. İyi şeyler irade ile istendiğinde, sünnetullah gereği Allah da murad edip yaratacak, insan da iradeyle kesbettiği o fiilleri istediği ve işlediği için sorumlu olacak, kötü şeyler isteyip de başına gelebilecek belâları da defetmiş, başından savmış olabilecektir.¹⁷³ Dil ile söylenen dua ile, gerçek ve samimi bir tevekkül anlayışı ile çalışarak fiili duayı da yapmak yani sebeplere riâyet edilmesi istenilene nâil olmanın en uygun yoludur. Sebeplere riayet edip yolculuğa çıkılmadan önce Hz. Peygamber, şu duayı

¹⁶⁶ Bkz. Tirmizi, Kader 6; Daavat 101.

¹⁶⁷ İbn Hanbel, *Müsned*, III/18.

¹⁶⁸ Bkz. Oral, *Akâid Esasları*, s.256 vd.

¹⁶⁹ Bkz. Mâtürîdî, *Tevhid*, s. 170 vd; Özdemir, Metin, *İslâm Kelâmı'nda Kötülük Problemi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1998, s.61 vd.

¹⁷⁰ Tirmizi, Daavat 82.

¹⁷¹ Tirmizi, Daavat 9.

¹⁷² Bkz. Bakara, 2/186.

¹⁷³ Bkz. Ra'd, 13/39; Oral, *Akâid Esasları*, s.256 vd.

yapmayı da tavsiye etmiştir: “Yarabbi, bu yola çıkmamızda Senden her çeşit iyilik, hayır, takva ve razı olacağıñ fiiller lutfetmeni istiyoruz. Bu seyahatimizde bize zorluklara karşı kolaylıklar ihsan eyle, uzak mesafeleri bize yakınlaştır. Allahım yolculuk süresince asıl koruyucumuz ve geride bıraktığımız âile efradımızı görüp gözetken vekilimiz de Sensin. Yarabbi, sefer zorluğundan, çirkin manzaralarla ve trafik kazaları gibi üzücü olayların başımıza gelmesinden, mal, aile ve çocuk çocuğun ölmesi, yaralanması gibi kötü bir durum ve hale uğramasından Sana sığınırım”¹⁷⁴

Trafikte kaza olmazsa kurban keseceğim veya şu kadar oruç tutacağım, namaz kılacağım vb. gibi ibadet türündeki ifadelerin İslâmî literatürde adı “adak ve nezir”dir.¹⁷⁵ Tedbirleri almadan, sebeplere yapışmadan “Adak ve Nezir başımıza gelecek belâları, musibetleri önler mi?” sorusuna Hz. Peygamber şöyle cevap vermiştir:

“Nezir veya adak, başa gelecek herhangi bir şeyi ne öne alır ne de tehir eder, geriye bırakır. Kaderi değıştirmez, onunla cimriden mal çıkarılmış olur”;¹⁷⁶ “Nezir, insana Rabbin kendisine takdir edilmeyen hiçbir şeyi başa getirmez. Ancak nezir, kadere uygun olursa o zaman başa gelir. Nezir adaması vesilesiyle, cimrinin kendi niyet ve arzusuyla çıkarmak istemediğı malı, böylece cimri kişiden çıkarılmış olur.”¹⁷⁷

Anlaşılan nezir ve adak ile ilâhî takdirin değışmeyeceğı gerçeğı ve “şükür”, “sadaka” ve “dua” maksadıyla adağın yapılmasının dinen uygun olduğudur. Şöyle olursa, böyle olursa gibi ifadelerle sanki Yaraticı ile pazarlık yapılıyor ima ve düşüncesi ise İslâm’ın kader inancıyla bağdaşmamaktadır.¹⁷⁸

Trafik kazalarının olmaması için fiili ve kavfî dua edilmesinin yanı sıra sadaka verilmesi de Hz. Peygamber’in “sadaka...belâyı kaldırır; ömrü de uzatır”¹⁷⁹ beyanıyla tavsiye edilmektedir. Bilindiğı gibi sadaka mal ile yapıldığı gibi yapılan diğere salih amellerle de olabilmektedir. Meselâ trafikte yolunu kaybedene yol göstermek sadaka,¹⁸⁰ yollarda insanlara eziyet veren bir şeyi kaldırıp yol dışına atma sadaka,¹⁸¹ bir kimsenin aracına binmesi için yardımcı olma da sadakadır.¹⁸² Bu sadakalar kazalarda başımıza gelen eceli geciktirir mi veya ömrümüzü uzatır mı diye sorular gündeme gelmektedir. Âlimlerin çoğı, “sıla-i rahmin ve duanın ömrü uzatması”¹⁸³

¹⁷⁴ Tirmizi, Daavat 45, 46; Müslim, Hac 425; Ebü Dâvûd, Cihad 72.

¹⁷⁵ Bkz. Zuhayli, Vehbe, *el-Fikhu'l-İslâmiyye*, Terc:Yunus Vehbi Yavuz, İstanbul 1994, IV, 289 vd.

¹⁷⁶ Buhâri, Kader 6; Eyman 26; Müslim, Nezir 3.

¹⁷⁷ Bahari, Eyman 26; Tirmizi, Nüzür 10.

¹⁷⁸ Bkz. Zuhayli, *el-Fikhu'l-İslâmiyye*, IV, 289 vd; Özel, Ahmet, “Adak”, İstanbul 1988, DİA, I, 339.

¹⁷⁹ Buhâri, Edeb 12; Müslim, Birr 20, 21; Ebü Davud, Zekât 45.

¹⁸⁰ İbn Hanbel, *Müsned*, II, 42, 154.

¹⁸¹ Buhâri, Mezâlim, 34.

¹⁸² İbn Hanbel, *Müsned*, II, 316, 350.

¹⁸³ Bkz.Buhari, Edeb 12; Müslim, Birr 20, 21; Tirmizi, Birr 49.

gibi rivayetleri ömrün süresinin değişmeyeceği âyetleri ile¹⁸⁴ ama yapılan salih amellerin bereketleneceği şeklinde açıklarlar.¹⁸⁵ Ömrün bereketlenmesi, kaza ve belası mutlu bir hayat sürülmesidir. Allah kişinin sadaka vereceğini, dua edeceğini mutlak ilmi ile bilmiş ve ömrünü bereketlendirerek daha fazla yapmıştır.¹⁸⁶ Ecelin asla değişmeyeceği teziyle Mâtürîdî “Allah, kişinin sıla-i rahim yapacağını ezelde bildiğine göre onun ömrünü sıla-i rahim yapmayacağını bildiği kişiden uzun olarak kaydeder. Çünkü Allah’ın fiili sonuçları önceden bilmeyen kişinin fiili gibi hikmetsiz sefeh olur”¹⁸⁷ demektedir.

Sadeddin Taftazânî (ö.792/1390)’ye göre de ömrün uzaması salih amellerin bereketlenmesidir.¹⁸⁸ Âhiret için verilmiş hayat sermayesi olan insan hayatının uzaması, bu ömür sermaye ile daha çok kâr elde etmek olarak yorumlanabilir. Buna göre hayatın süresi ve müddetinde bir değişiklik olmasa da, sadaka karşılığında daha fazla bir artma ile ömrün uzamasıdır.¹⁸⁹ Sadaka veren kimsede hem dünyada hem de âhirette korku ve hüzn olmaması muhtemeldir.¹⁹⁰ Kişi sevdiği malı sadaka niyetiyle verirse dünyada karşısına iyilik çıkabilir, âhirette de onun kurtuluşuna vesile olabilir.¹⁹¹ Malın şükrünü eda ettiğinden Allah’ın emrini dinlemiş, dolayısıyla dünya-âhiret saadetini, huzurunu yakalamış da olur. Sadaka, rızıkta berekete ve ömrün huzur ve mutlulukla geçmesine vesile olabilmektedir. Ömrün uzaması, belki de kişinin ölümünden sonra hayır ve hasenât defterinin kapanmaması yani amelinin yapıyormuş gibi devam etmesidir. Sadaka, mal ile olduğu gibi ilim ve eğitim ile de olabilmektedir. Böylece mahlukâta yararlı hizmetler yapan kişinin sevap defteri vefatıyla sanki kapanmamaktadır.¹⁹² Böyle bir durum ise onun ömrünün uzaması manasına da gelebilmektedir. Ömrü uzadıkça hayır ve güzelliklerine devam edecek olan kişi, aynı işi ölümden sonra da yapabiliyormuş gibi mânen hayatta gibidir. Sadaka vererek iyilik edenlerin hem dünyada hem de âhirette karşılığı olabilecektir. Öldükten sonra da sevabının devam etmesi/sadaka-i cariye ile ecele son bulan hayatımızdan sonra da sevap akıtmasına hamledilmektedir.¹⁹³

Kulun, nimetlere şükretmesi,¹⁹⁴ aldığı bütün tedbirlere rağmen başa gelen trafik kazası gibi bela ve musibetlere de sabretmesi kulluk görevidir.¹⁹⁵ Şükretmek,

¹⁸⁴ Bkz. A'râf, 7/34; Fâtır, 35/11.

¹⁸⁵ Bkz. Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s. 214; Sabuni, Nureddin, *Mâtüridiyye Akâidi*, Terc: Bekir Topaloğlu, DİB Yay., Ankara 1995, s. 76 vd.

¹⁸⁶ Mâtürîdî, *Tevhid*, s. 451; *Tevilatü'l-Kur'ân*, I, 182, II, 133-4; Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s.212 vd.

¹⁸⁷ Topaloğlu, *Tevilatü'l-Kur'ân Tercümesi*, I, 182, 209, II, 155.

¹⁸⁸ Bkz. Sabuni, *Mâtüridiyye Akâidi*, s. 76 vd.

¹⁸⁹ Bkz. Taftazânî, *Şerhu'l-Akâid*, s.212 vd; Tunç, Cihat, “Ecel”, DİA, İstanbul 1994, X, 380-2.

¹⁹⁰ Bkz. Bakara, 2/274; Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-Sünne*, II, 267-8.

¹⁹¹ Bkz. Â-i İmrân, 3/92.

¹⁹² Bkz. Müslim, Vasiyyet 14; Duman, Ali, “Sadaka”, DİA, İstanbul 2008, XXXV, 383 vd.

¹⁹³ Bkz. Müslim, Vasiyyet 14; Ebû Davud, Vesâyâ 14; Tirmizî, Ahkâm 36.

¹⁹⁴ Bkz. İbrahim, 14/7.

¹⁹⁵ Bkz. Bakara, 2/155.

nimetleri artıracacağı gibi başa gelen musibetlere sabretmek de kulun manevî derecesini artıracabilecektir. Aracın bakımını düzgünce yaptıktan sonra sürücünün çevre, yol ve hava şartlarına uygun bir ortamda yola çıkması, “*dua ve sadaka bela ve musibeti defeder, başa gelmiş olan musibet için de henüz gelmemiş olan bela ve musibet için de yararlıdır*”¹⁹⁶ tavsiyesi doğrultusunda fiil-i duayı gerekleriyle yerine getirdikten sonra sadaka vermesi, Allah’a dua ile kaza ve musibetlerden de sığınma istemesi kanaatimizce kader ve tevekkül inancına sahip olan mü’min kişi için yapılabilmesi gereken en isabetli ve güzel yoldur.

SONUÇ

Kainatta olan her bir olay gibi trafik ve trafikte olan tüm olaylar da kaderdedir. Vasıtalar ve onların hareketi, motorun çalışması vs. de hep Allah’ın evrende yarattığı fiziksel yasalarla olmaktadır. Arabayı kullanan da bir insan olduğundan canlılara âit olan Yaratıcı’nın yarattığı biyolojik yasalarca hayatını sürdürmektedir. Bu yasa ve kurallardan biri de insan’ın akıllı ve özgür iradesiyle hareket eden bir canlı oluşudur. Her şeyi hikmetiyle yaratan Allah, insanın bu akıl ve özgür iradesini kullanarak evrene koyduğu yasa ve kuralları keşfetmesini ve bunlara göre hayatına yön vermesini istemektedir. Trafik kazası olmaması için aklını kullanan kişinin, biyolojik özelliklerini tanıyarak bu özelliklerine uygun davranışlarda bulunup uygun zaman ve dinlenmiş bir halde yolculuğa çıkması da kader dahilindedir.

İnsanın trafik kazasında ölmesi de kaderdir ama bu, kişinin ölümüne sebep olan o trafik sürücüsünün ihmâl ve kusurunu asla sorumluluktan kurtarmaz. *Trafik kazası olması kaderimde varmış, tedbir, önlem almanın ne faydası var, ne yaparsan yap boş, kaderde ne varsa o olur* gibi cebri-determinist ifade ve görüşler, müslümanların çoğunluğunun benimsemiş olduğu Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’ın Kader ve Kaza anlayışına uygun değildir. *Allah, benim başıma gelen kaza ve belayı bilmez. Allah trafikte neler olacağını nereden bilecek, her şeyi insan yapıyor ve o bilir*, gibi düşünce veya yorumlar da yine Sünnî anlayış dışında Ehl-i Bid’at denilen ifrat ve tefrit yani çoğu alimlerce aşırı kabul edilen görüşlerdendir. İnsanlar kaderi bahane ederek, kendilerini sorumluluktan kurtaramazlar. Her insanın ne zaman ve nasıl öleceği, Allah’ın bilgisinde olduğundan bütün olmuş ve olacak her şey o bilgi de mevcuttur. Allah’ın bilgisi dışında kalan hiçbir olay yoktur. Kimi olaylar Allah’ın dilemesiyle tesbit edilmiştir ki bunlarda kulun sorumluluğu yoktur. Kimi olaylar da kulların özgür iradelerine göre tesbit edilmiş, kul, özgür iradesiyle işlediği bu olayların iyilerinden sevap, kötülerinden günah kazanmış olur. Ama sonuç itibarıyla Allah’ın kaderi yani bilgisi dışında kalan bir şey yoktur. İnsanın kaza ile ölmesi de yine

¹⁹⁶ Tirmizi, Daavat 112.

kaderdir, fakat ona sebebiyet veren kişi veya kişiler de bu ihmal ve kusurlardan sorumludurlar.

Sürücünün, güvenli bir sürüş için trafik kuralları ve işaretlerine uyması da gerekir. Uymadığı takdirde trafik kazaları gibi üzücü hadiselerle karşılaşabilir, yaralanma veya eceli geldiğinde ise ölümlerle sonuçlanabilir. İhmâl ve tedbirsizlikten kaynaklanan her trafik kazasını ileriye dönük tedbir alma dışında kader anlayışıyla yorumlamak İslâmî anlayışa uygun değildir. Çünkü Allah, insana cüz'î de olsa bir irade yani yapıp yapmama özgürlüğü, akli ile bu iradesini kullanarak yeteneklerinin elverdiği ölçüde insana bırakmıştır. O halde insan, özgür iradesini, lütuf ve emanet olarak verdiği aklını kullanarak doğru ve iyi yönde tercihlerde bulunduğu ölçüde Allah'ın kurallarına uygun davranmak suretiyle iyi sonuçlara ulaşır ki, bu da bir kader gereği, sebep-sonuç ilişkisi sonucudur. İradesini ve aklını kullanarak doğru istikamette tercihlerde bulunmadığı ölçüde Allah'ın yarattığı ve kainata koyduğu kurallarına uygun davranmayarak kötü sonuçlara ulaşır ki, bu da bir kader gereği, sebep-sonuç ilişkisi sonucudur. Sünnetullah denilen yaratılış kanunlarına, sebeplere riâyet edildiğinde bir nevi de fiili dua da yapılmaktadır. Aracın hayatî öneme hâiz bakım ve fennî muayenesi ve bakımının yanında sürücü hataları, aşırı hız yapma, yorgun, dinlenmeden, dalgın, uykusuz, alkollü araç kullanılması, öfke ve sabırsızlık, yetkililerin koyduğu trafik kurallarını ihlâl etme gibi hatalar, yayaların dikkatsizliği, aşırı hız, trafiğe uygun olmayan ve yetersiz yollar, miadı dolmuş bakımsız araçlar da trafik kazaları ve olumsuz sonuçlara sebep olan etkenler arasında sayılabilir. Bütün bunlar insan unsuru ve onun iradesi ile ilgili durumlardır. Kişi, özgür iradesiyle fiili yaptığı ve başkalarına da sebep olduğunda elbette iyi veya kötü sonuçlarından sorumluluğu üstlenecektir. Kader, İslâmın imân esaslarından biridir ve bu inanç; sabır, şükür, fedakârlık, mücadele ve umut duygularını canlı tutmakta, kulun hikmet dolu imtihan dünyasında çekilebilecek acıları hafifletip, korku ve ümitsizlik gibi kişiyi olumsuz durumlara düşürebilen duygulara karşı koruyucu bir işlev üstlenerek yaşama arzusunu da kuvvetlendirmektedir. Yaratıcı, insanların kaderlerinde nelerin olup olmadığını başlarına nelerin geleceğini ve nasıl bir ömür yaşayarak ömürlerini nerede ve nasıl bir şekilde bitireceklerini gizlemiştir. Dolayısıyla her insan, geleceğe daima umutla bakmak mecburiyetindedir. Kişinin görevi, Allah'ın takdiri olan evrenin yasalarını iyice öğrendikten sonra onlara göre aklını kullanarak tedbirli bir hayatı yaşamak, verilen nimetlere şükretmek, bütün tedbir ve gayretlerimize rağmen başa gelen trafik kazasının olumsuz sonuçlarına karşı da sabretmektir. Sürücü veya yaya olan şahsın bütün tedbirleri aldıktan sonra zinde ve uygun zamanda yolculuğa çıkması, isterse âyet ve hadislerin tavsiyesi doğrultusunda sadaka vermesi, başa gelebilecek kaza, belâ ve musibetlerden Yaratıcı'ya kavî dua ile de sığınması kader ve tevekkül inancı ve adâbına uygun bir davranıştır.

Kaynakça

- » Abdulcebbar, Kâdi, *el-Muğni fi Evvabi't-Tevhid vel-Adl*, Neşr:İ.Medkur, yy., Kahire 1962.
- » _____, *Şerhu Usulî'l-Hamse*, Thk:A.Osman, yy., Kahire 1988.
- » Abdulhamid, İrfan, "Cebriyye", DİA, Cilt:V, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.
- » Akdur, Recep, "Türkiye'deki Trafik Kazalarının Epidemiyolojik İlkeler Işığında Değerlendirilmesi", *Ulaşım ve Trafik Güvenliği Dergisi*, Ağustos, 2012.
- » Akseki, Ahmed Hamdi, *İslâm Dini*, DİB Yayınları, Ankara 1977.
- » Atar, Fahrettin-Süleyman Uludağ, "Sefer", DİA, cilt:XXXVI, İst., T.Diyanet Vakfı Yay., 2009.
- » Bakıllanî, Kadı Ebû Bekir Muhammed, *Kitabut-Temhid*, Ed:R.I.Mc Carthy, yy., Beyrut 1957.
- » Buhârî, Ebû Abdullah, *el-Camius-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- » Cürcanî, Seyyid Şerif, *Kitabüt-Ta'rifât*, yy., İstanbul 1265.
- » Çağrı, Mustafa-H.Hökelekli, "İrade", DİA, cilt:XXII, T.Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000.
- » Çağrı, Mustafa-Y.Şevki Yavuz, "Kesb", DİA, cilt:XXV, T.Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002.
- » Çağrı, Mustafa-S.Uludağ, "Tevekkül", DİA, cilt:XLI, T.Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2012.
- » Duman, Ali, "Sadaka", DİA, cilt:XXXV, T.Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008.
- » Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- » Ebu Hanife, *el-Fikhu'l-Ekber*, Trc:M.Öz, İmamı Azam'ın Beş Eseri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yay., İstanbul 1981.
- » Eş'arî, Ebu'l-Hasen, *Kitabul-Lum'a*, yy., Beyrut 1953.
- » _____, *el-İbane an Usulid-Diyane*, yy., Medine 1975.
- » _____, *Makâlâtul-İslâmiyyîn*, Neşr: H.Ritter, yy., Wiesbaden 1980.
- » Firuzabadî, Muhammed b. Yakub, *el-Kamusül-Muhîd*, yy., Beyrut 1986.
- » Gölcük, Şerafeddin, vd., *Kelâm, Tarih, Ekoller, Problemler*, Tekin Kitabevi, Konya 2001.
- » Hökelekli, Hayatî, "Dini Kişiliğin Kuruluşunda İradenin Rolü", *Diyanet Dergisi*, Sayı:XXI/2, Ankara 1985.
- » Hume, David, *Din Üstüne*, Çev: M.Tuncay, İmge Yayınları, İstanbul 1995.
- » İsfahanî, Ragıb, *el-Müfredât fi Garîbil-Kur'ân*, Thk:S.Adnan Ravavîri, yy., Beyrut 1992.
- » Işık, Harun, *Mâtürîdî'ye Göre Kaza ve Kader*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2011.
- » İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *el-Müşned*, yy., Mısır 1954.
- » İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali, *Kitabu'l-Fasl fi'l Millel vel Ehvau ve'n-Nihal*, yy., Beyrut ty.
- » İbn Kesir, Ebu'l-Fida, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azim*, yy., İstanbul 1985.
- » İbn Manzur, Cemaluddin, *Lisanü'l-Arab*, yy., Beyrut ty.
- » İbn Murtaza, Ahmed b. Yahya, *Tabakati'l Mu'tezile*, Thk: S.Diwald Wilzer, Beyrut ty.
- » İbn Sina, Ebu Ali el-Hüseyn İbn Abdullah, *Kitabu'n-Necât*, yy., Beyrut 1982.
- » İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm*, yy., İstanbul 1341.
- » Karadaş, Cağfer, *Kadere İman*, DİB Yayınları, Ankara 2014.
- » Karadeniz, Osman, *Ecel Üzerine*, yy., İzmir 1992.
- » Koçoğlu, Kiyasettin, *Mâtürîdî'nin Mu'tezile'ye Bakışı*, Ankara Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.
- » Köse, Saffet, "Sosyal Bir Sorun Olarak Trafik", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı:15, Yıl:2010.
- » Mâtürîdî, Ebû Mansur, *Kitabut-Tevhid*, Çev: Bekir Topaloğlu-M.Aruçî, İSAM Ankara 2005.
- » _____, *Te'vilâtü Ehlis-Sünne*, Thk:M.Basellum, Darül-Kütübül-İlmiye, Beyrut 2005.
- » _____, *Te'vilâtül-Kur'ân*, İlmî kont:Bekir Topaloğlu, Mîzân Yayınları, İstanbul 2005.
- » Muttakî, Ali, *Kenzül-Ummal*, yy., Beyrut ty.
- » Müslim, Ebu'l Hüseyin el-Kuşeyri, *es-Sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- » Nesaî, Ebû Abdurrahman, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1981.
- » Nesefî, Ebu'l-Muin, *Bahru'l-Kelâm fi Akadi Ehlî'l-İslâm*, Çev:Cemil Akpınar, yy., Konya ty.
- » _____, *Tabsiratül-Edille fi Usulid-Din*, Haz:Hüseyn Atay, DİB Yayınları, Ankara 2004.
- » _____, *Kitabut-Temhid li Kavaidit-Tevhid*, Terc:H.Alper, İz Yayınları, İstanbul 2010.
- » Oral, Osman, *Mâtürîdî'nin Hikmet Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2014.
- » _____, "Mâtürîdî'de Sabır, Şükür ve Hikmet İlişkisi", *Mütefekkir, Aksaray Üniv. İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, cilt:2, sayı:4, Aralık-2015.
- » _____, *Akâid Esasları*, Tiydem Yayınları, Ankara 2015.

- » Ovacı, Vahap, "Usûl-i Pezdevi Sistematiğinde Hüsün-Kubuh", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Yıl: 2013.
- » Özcan, Hanefi, "Bilgi-Objekt İlişkisi", *9 Eylül Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 5, İzmir 1989.
- » Özdemir, Metin, *İslâm Kelamı'nda Kötülük Problemi*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1998.
- » _____, *Kötülük ve Musibetler*, DİB Yayınları, Ankara 2014.
- » Özel, Ahmet, "Adak", DİA, cilt:I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- » Parlador, Selahattin, "Dua", DİA, cilt:IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- » Razi, Fahrüddin, *Mealimu Usulî'd-Din*, Çev:N.Macit, İhtar Yayınları, Erzurum 1996.
- » _____, *Esasat-takdis fi İlmil-Kelam*, Çev:İbrahim Coşkun, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- » Sabri, Mustafa, *Mevkiful-Beşer tahte Sultanî'l-Kader*, Terc:İsa Doğan, İnsan ve Kader, yy., Samsun ty.
- » Sabuni, Nureddin, *Mâtüridiyye Akaidi*, Terc: B.Topaloğlu, DİB Yayınları, Ankara 1995.
- » Sinanoğlu, Mustafa, "Teklif", DİA, cilt:XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011.
- » Şehrîstânî, Abdülkerim, *el-Milel ven Nihal*, yy., Beyrut 1947.
- » Taftazanî, Saduddin, *Şerhu'l-Makâsîd*, Thk:A.Umeyre-S.M.Şeref, Alemül-Kütüb, Beyrut 1998.
- » _____, *Şerhu'l-Akaid*, Haz:S.Uludağ, Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi, Dergah Yay., İstanbul 2013.
- » Tahavi, Ebu Cafer, *Akâid Metni*, Çev:M.Esen, İslâm İnanç Esasları, Grafiker Yay., Ankara 2013.
- » Tirmizî, Ebû İsa, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1986.
- » Tomsuk, Metin-Raşit Gökay Gülay, *Trafik ve İlk Yardım*, İlke Basım, Ankara 2014.
- » Topaloğlu, Bekir, "Baht", DİA, cilt: IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- » _____, *Tevlâtül-Kur'ân Tercümesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015.
- » Topaloğlu, Bekir-İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü*, İSAM, İstanbul 2010.
- » Tunç, Cihat, "Ecel", DİA, cilt:X, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- » Vardi, Recep, "İnternette Yer Alan Dini İçerikli Bilginin Güvenilirliği", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: III, sayı: 3, Yıl: 2013.
- » Yavuz, Yusuf Şevki, "İlim", DİA, cilt:XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.
- » _____, "Kader", cilt:XXIV, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.
- » _____, "Levh-i Mahfuz", DİA, cilt:XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.
- » Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979.
- » Yücedoğru, Tefik, "Tekvin", DİA, cilt:XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2011.
- » Zebîdî, M. Murtaza, *Tâcû'l-Arus min Cevahiril-Kamus*, Mektebetül-İlmiye, Beyrut ty.
- » Zebîdî, İmâm Zeynüddin Ahmed İbn Abdullatif, *Sahih-i Buhari Muhtasarı*, Trc:Kamil Miras, Tecrid-i Sarih Terc. ve Şerhi, DİB Yayınları, Ankara 1982.
- » Zemahşerî, Ebu'l Kasım, *el Keşşaf an Hakaiki Gavamidit-Tenzil ve Uyunit-Te'vil*, yy., Beyrut 1947.
- » Zuhayli, Vehbe, *el-Fikhul-İslâmiyye*, Terc:Y.Vehbi Yavuz, İslâm Fıkıh Ans., yy., İstanbul 1994.